

**Hotfullt och hoppfullt om bibliotek i USA, Storbritannien och EU.
Spanska bibliotek på frammarsch. HIV och biblioteken**

INNEHÅLL

4. BiS i London. Åtta bisresenärers intryck av tre dagar

5. Ingrid Atlestam har noterat ett och annat om vad som händer i biblioteksvärlden

6. Kapitalets tsunamivåg på väg mot biblioteken? Lasse Karlsson har läst Ruth Rikowskis nya bok om globaliseringens inverkan på bibliotek

10. Kunskap som handelsvara. Siv Wold-Karlsen har varit på anti-GATS-konferens i Cambridge

15. "Relevant" biblioteksservice i England. Mats Myrstener rapporterar från BiS resa till London i april

20. Kommer Nyanjiru att förbli tyst? Shiraz Durrani skriver om informationsbehov i Afrika

22. "Ett paket fingersockor" Vad kan biblioteken i Afrika göra för att öka kunskapen om HIV? Kay Raseroka, IFLAs president knyter an till Durranis artikel

25. Under en lång tid kunde jag inte lyssna på någon musik alls. Staffan Engstrand saknar en vän

Omslagsfoto: **Eli Edwards**

Lördag 2 april i år ägde en 24-timmars protest read-a-thon rum i Salinas, Kalifornien. I John Steinbecks gamla hemstad skulle hela bibliotekssystemet avvecklas! Lincoln Cushing, bibliotekarie på Berkeley rapporterar till bis att en grupp från PLG (Progressive Librarian's Guild) förenade sig med barn, hundar, "books not bombs"-plakat och en rad talare som uppmanade de kommunala myndigheterna att hitta något sätt att hålla dessa vitala kulturcentra öppna. Författare, musiker, Hollywoodstjärnor, diktläsande barn, fackföreningar och PLGinsatser bidrog till att rädda biblioteken - tills vidare. Lincoln hälsar att konservativa krafter försök att nedrusta offentliga sektorn och lägga pengarna på "krig och profit" istället för välfärd möter motstånd, men är "very much alive".

26. Biblioteket och personkrets 3:1 Lena Lundgren har läst två magisteruppsatser, varav en om hemlösa

28. Mats Myrstener rapporterar från årets Biblioteksdagar i Stockholm

29. Förväntningarnas resa. Joaquín Selgas, bibliotekschef i Toledo, skriver i bis om de spanska folkbiblioteken 1975-2005

32. Utestängd? bis utlyser novelltävling!

bis

Tidningen utkommer med fyra nummer per år, indexeras i Artikel-sök

Redaktör och ansvarig utgivare:

Lennart Wettmark

Styrelse/redaktionsgrupp:

Ordinarie: Mats Myrstener, Lennart Wettmark, Lena Lundgren, Christian Forsell, Anette Eliasson
Suppleanter: Barbro Bolonassos, Karin Fagerberg, Berith Backlund, Ingrid Atlestam

BiS' hemsida: <http://www.forening-enbis.org>

ekonomi:

Christian Forsell

Tel. 046-141578

Kobjersv. 9 A, 227 38 LUND

e-post: forsell74@hotmail.com

Prenumerationer 150:-

Institutioner 210:-

(utanför Sverige: 220:-)

Medlemskap (inkl.pren.) 190:-

Studerande (inkl.pren.) 100:-

Lösnummer 30:-

bis har på senare år publicerat en del biblioteksmaterial i nån sorts globalt makroperspektiv. Det tillhör vårt kritiska uppdrag att skriva om hot mot det goda bibliotekets möjligheter att verka och utvecklas. Och det hotet korsar allt fler gränser allt lättare. Följaktligen kan du även i detta nummer läsa om GATS och upphovsrätt. Lasse Karlsson medger i sitt bidrag att han ibland känner sig stå mellan en naivism, som vill tro att allt skall ordna sig och en alarmistisk attityd, som lätt kan övergå i en konspirationsteoretisk hållning.

En kritisk tidskrift söker sig naturligt nog i riktning mot den senare hållningen i en strävan att väcka opinion, men bis söker också redovisa det hoppfulla i det arbete som, möjligen i en naivt optimistisk anda, pågår för att konkret skapa något bra. Det finns representerat i detta nummer - liksom det motstånd som finns mot att förvandla biblioteksbesökare till kunder och bibliotekslån till ekonomiska transaktioner.

I arbetsvardagen hjälper kanske inte insikten om nyliberalismens hotande roll i mötet med en inskränkt lokal budget,. Men i andra sammanhang kan den insikten hjälpa till att både försvara och ge ökade resurser till det allmänna på bekostnad av det privata.

Den uppmärksamma läsaren ser att bis ser litet annorlunda ut. Efter önskemål på årsmötet och styrkta av att bis återfått statligt kulturtidskriftstöd tar vi litet nya tag. Stort tack till ideella rådgivarna Jonas Bäckman, erfaren grafisk formgivare, för en försiktig typografisk renovering och till Sven-Ove Svensson, journalist, journalistutbildare och författare, för goda råd och ett löfte att fortsättningsvis se till bis! Om inte alla deras insatser direkt manifesterat sig i det nya rummet beror det på en litet senfärdig redaktör...

LW

Manusstopp för nr 3:

1 september

Vad är BiS?

BiS grundades 1969 och är en biblioteksörening som arbetar utifrån en socialistisk grundsyn. BiS är ett forum för en biblioteksdebatt om bibliotekens sociala ansvar med tidskriften bis som sin främsta kanal. Enligt BiS är det bibliotekets uppgift att bevara och vidareutveckla demokratin genom att

- stödja yttrandefriheten och garantera tillgången till information som grund för opinionsbildning och samhällskritik.
- utgöra en offentligt finansierad och demokratiskt styrd institution som utvecklas i dialog med brukare och närsamhälle.
- arbeta uppsökande, läsfrämjande och vägledande i första hand för dem som riskerar att hamna på fel sida om den växande informations klyftan
- aktivt erbjuda information och litteratur som utgör komplement och alternativ till det kommersiellt gångbara.

Medverka i bis!?

Du är välkommen att skicka material till: Lennart Wettmark, Rosenbadsgatan 9, 652 26 KARLSTAD tel. 054-10 18 13 sve.we@xpress.se. Vanligen arvoderar vi inte artiklar

BiS i London!

Vad gjorde störst intryck?

Deltagarna från vänster:

Ämnet Informationsvetenskap sorterade på London Metropolitan University under Socialt arbete! (Stina Lindblom)

Starkaste intrycket: Ealing Road Library en lördagseftermiddag: ett pastellfärgat, välutrustat bibliotek med indier i alla åldrar - i alla utrymmen. (Lennart Wettmark)

Imponerande nationell bibliotekspolitik, men svårt att få en bild av hur det fungerar i praktiken, att tolka det vi såg. Glassiga broschyrer, mycket datorer men för övrigt ganska trist intryck av en tämligen traditionell biblioteksverksamhet. (Ingrid Atlestam)

många Bollywood-filmer! - på Ealing Road Library! (Hervor Svenonius)

Jag tycker att "building a relevant library service" var ett nytt och tankeväckande begrepp. Vad skulle vi säga? Ändamålsenligt? Angeläget? (Lena Lundgren)

Man imponeras av den positiva attityden, att man med gott mod gör en stor satsning på bibliotek, för att verkligen nå ut till kommunmedborgarna. Den typen av satsningar kan man sakna i Sverige, där allt går i gamla hjulspår. Shiraz uppmaning, "Change - or die" kanske vi bör fundera på. (Mats Myrstener)

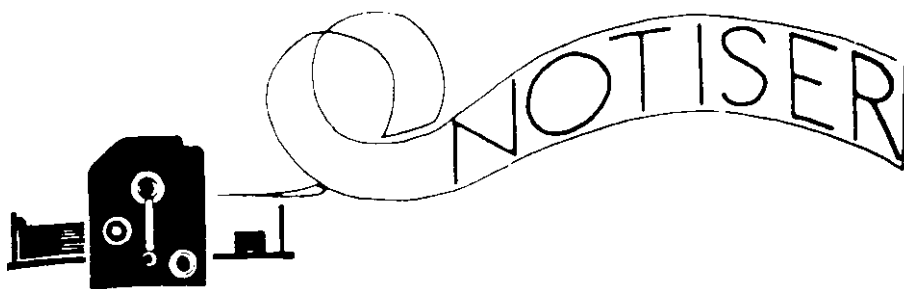
Det var spännande att följa arbetet från statliga och kommunala programskrivningar ner till verksamheten på golvet. När man ser andra får man syn på det egna. Idea Store är inte den enda vägen! (Barbro Bolonassos)

Man verkar ha utarbetat tydliga strategier för att nå olika grupper i kommunen, t ex att man satsar mycket på föräldrar och barn tillsammans (t ex learn English with your child) (Catharina Engström)

Längst till höger på bilden: Shiraz Durrani, värd för besöket

Otroligt stor videoavdelning - så

Läs Mats Myrsteners rapport från resan på s.16-20 och annat material på BiS hemsida: www.foreningenbis.org

Ingrid Atlestam har noterat...

...att det tydligen finns vanligt dagligt arbete och så kvalitetsarbete

Bygg fler broar

Nu fungerar Ordbron via Fråga biblioteket på åtta språk och fler är på gång och det tycks självklart att detta projekt blir permanentat. Nästa steg, Ordbron 3, bör givetvis vara en svensk motsvarighet till www.finfo.dk. Förhoppningsvis blir frågorna till flerspråkiga Fråga biblioteket av sådan art och omfattning att man inser nödvändigheten av en mångspråkig samhällsportal med broar ut i världen.

LLs hemligheter

Väl gömd på Centrum för Lättlästa hemsida kan man hitta en mycket användbar uppsats av Barbro Bolonassos och Benny Ryd med tips och erfarenheter för SAS- och SFI-studerande, deras lärare och bibliotekarier angående LL-böcker. Ytterligare en hemlighet finns på denna sida, nämligen nivågruppering av LL-böckerna i Lätt, Lättare, Lättast eller med siffror 3, 2, 1. Trots påståtningar har förlaget inte velat inse vilken enorm hjälp det skulle vara för alla inblandade om dessa beteckningar finns även på böckerna. Easy Readers har ju kört den modellen sedan generationer, men bättre sent än aldrig.

Om sedan utgivningen kunde bli lite mindre likt BTJs bedrövlige urval av ryska böcker, dvs färre deckare och istället mer

god litteratur som kan tänkas appellera till den som lämnat krig, våld och elände, så är vi många som skulle glädjas.

Mångspråklig mediamarknad

"Minoritetsmedier och minoritetsmediepolitik" i Sverige heter en rapport utgiven av Styrelsen för psykologiskt försvar och skriven av Leonor Camauer. Det är en kartläggning av av den mångspråkliga verklighet som finns mitt i det svenska och där det produceras 370 minoritetsmedia i form av tidningar, radio, TV och på Internet. Till rapporten hör en katalog. Båda dessa skrifter är ett måste för de bibliotek som vill ta sitt ansvar för att "motverka kommersialismens negativa verkningar" och visa att man insett att Sverige inte bara är ett mångkulturellt, utan framförallt ett mångspråkigt land.

2006 ska vara mångkulturår och hela året lär väl gå åt till att försöka förklara och diskutera vad som menas med detta mångtydiga begrepp. Bättre och enklare, åtminstone för biblioteken, hade det varit med ett mångspråksår!

Gediget arbete

Botkyrkas förslag till biblioteksplan kan man hitta på kommunens hemsida. Det är bara

att ladda hem, klippa och klistra och mätta till den för den egna kommunen! Kanske är det den enklaste och rationellaste vägen till en nationell bibliotekspolitik, att vi alla utgår från exempelvis just Botkyrkas goda exempel och snitsar lite för hemmabruk.

Sedan kan Kulturrådet sätta en kapp eller paraply, eller vad innebegreppet är just nu, över det hela och så, landet har fått en bibliotekspolitik. Återstår då bara det viktigaste, nämligen att Kulturrådet drar slutsatsen att mycket av förverkligandet sker snabbare och effektivare med viss nationell samordning och finansiering.

Mångfald

Världskulturmuseet hann knappt öppna förrän begreppet världskultur lades på sophögen, eller eventuellt bland returburkarna. Mångkultur skulle det heta istället, men innan mångkulturåret ens har hunnit börja, så har även det begreppet gallrats. Nu är det mångfald som gäller. För den som har svårt att hänga med och vill ha begreppen och verkligheten utredda och kartlagda är det bara att surfa in på Mångkulturellt Centrums hemsida och hämta hem studien "Tid för mångfald" gjord av Oscar Pripp med flera på uppdrag av Kulturdepartementet.

Prisvärt?

"KvalitetsMässan inbjuder till Nordens största konferens

om verksamhets- och samhällsutveckling!" Denna mässa sägs vara till för den "som behöver samla inspiration och erfarenhet för att skapa mer värde för pengarna". Evenemang pågår under tre dagar i november i Göteborg. Men kvalitetsarbete är tydligen bara för dem som glider omkring i toppen eftersom konferensavgiften är 7200 kr.

Det känns alltmer som om det finns det vanliga dagliga arbetet och så finns det kvalitetsarbete, något nytt och trendigt som försörjer en hord av konsulter och experter, och som på något sätt ska läggas som en ordridå ovanpå de dagliga bördorna. Vi vanliga tjänsteandar blir mer och mer som Bo Bergmans Marionetter.

Men liksom när det gäller alla tidigare trender så är snart de feta dagarna över. Något litet guldkorn blir väl kvar och leder kanske till en bättre verksamhet på sina håll. Nästa trend är med all säkerhet just säkerhet, och den är redan starkt uppgående och handlar om mycket pengar, då den är mer prylintensiv än de mer mjuka trenderna som varit förhärskande under senare år.

...

Det mångkulturella biblioteket

Barbro Bolonassos påminner om en satellitkonferens i Stockholm i anslutning till stora IFLA-mötet om hur globaliseringen påverkar biblioteken. Tid: 9-12 aug. www.ifla-stockholm2005.se

Kapitalets tsunamivåg drabbar biblioteken?

Lasse Karlsson har läst en ny bok om hoten mot en allmän nytthet

Ruth Rikowskis 400-sidiga bok "Globalisation, Information and Libraries" är ett imponerande och uppfordrande arbete. Den har visserligen underrubriken "The implications of the World Trade Organization's GATS and TRIPS agreement", men egentligen hade det varit nödvändigt att skriva en sådan här bok, även om GATS och TRIPS inte hade funnits. Eller med författarens egna ord: Hoten mot biblioteken som en allmän nytthet kvarstår även om WTO-avtalen skulle sägas upp.

Det handlar nämligen i grund och botten om en dramatisk samhällsomvandling där GATS och TRIPS naturligtvis är mycket viktiga för att underlätta trafiken på den rådande politikens enda och enkelriktade väg - There Is No Alternative (TINA), som Margaret Thatcher sa. Och därför måste avtalens skadeverkningar begränsas och bekämpas. Men det räcker inte. Vi måste också förstå oss på själva trafiken och göra något åt den. Och vad ska vi då kalla den här förskräckliga trafiken? De ord Ruth Rikowski använder är, sammanfattningsvis, "den globala kapitalismen i kunskapsrevolutionens tid". De ger en vink om spännvidden i den här boken. Den sträcker sig från de konkreta erfarenheterna på biblioteksgolvet till drömmen om ett liv efter kapitalismen.

När Sveriges riksdag i slutet av 1994 utan egentlig debatt gjorde oss till medlemmar i WTO var det inget tal om GATS och TRIPS. Det skulle dröja mer än sex år innan en trevande diskussion kom igång. **bis** var en av de tidskrifter som var tidigast ute med kritiska reflexioner och hittills nästan den enda som tvingat två ansvariga ministrar – Leif Pagrotsky och Marita Ulvskog – att formulera ett offentligt försvar för GATS (även om det inte imponerade ett dugg på oss kritiker). **BiS** har alltså publicerat åt-skilliga artiklar om GATS och dessutom ett längre referat av en föreläsning av Ruth Rikowski, där hon vidgar diskussionen om GATS på samma sätt som hon gör i sin bok. Dessa artiklar finns på **BiS** hemsida och jag ska inte upprepa innehållet i dem. (www.foreningen-bis.org)

Rikowskis bok är fullspäckad med fakta – om GATS och TRIPS, om nationella och internationella biblioteksorganisationer och deras kritik

av WTO-avtalen, om ny teknik och om olika förändringar och "utvecklingsprojekt" som berör biblioteken framför allt i England. Den kan användas som en värdefull uppslagsbok som ger både konkret information och idéer om fortsatt kunskapssök-

"USAs största exportkategori", säger Naomi Klein i ett citat är inte fabrikstillverkade varor eller vapen eller mat, det är copyright – patent på allting från böcker till droger."

de på nätet. Men det som kan visa sig vara viktigast är dess sätt att beskriva och granska de förändringar vi står mitt uppe i eller som väntar bak hörnet. Här finns begrepp att använda och en arbetsmetod att ta efter. Gör vi det – i likhet med Ruth Rikowski – på ett organiserat och aktivistiskt sätt kan vi bli både förutseende och förebyggande. Jämfört med många andra områden – jag tänker på skola, om-

sorg, sjukvård och kommunikationer – är biblioteksvärlden hittills någorlunda förskonad från massiva nyliberala attacker och den har en stark ställning bland medborgarna som en icke-kommersiell verksamhet. Läget kunde ha varit värre!

Utgångspunkten för Rikowski är att kapitalismen har ändrat karaktär. Inte bara så att den blivit mycket mera global – för henne är globalisering framförallt global kapitalism – utan också för att inslaget av intellektuellt arbete har blivit så mycket större i det som säljs och köps. "USAs största exportkategori", säger Naomi Klein i ett citat, "är inte fabrikstillverkade varor eller vapen eller mat, det är copyright – patent på allting från böcker till droger." Här har vi förklaringen bakom tjänstehandelsavtalet GATS och handelsavtalet TRIPS om intellektuell äganderätt. Dessa avtal skulle göra klart, med en grundlags kraft, att nu skulle den sanning institutionaliseras i hela världen som Marx uttryckte

för 150 år sedan: Att vi lever i den tid när allting "avyttras som föremål i byteshandeln, i schackrandet. Det är den tid när föremål som tidigare överlåtits men aldrig utbytts, bortskänkts men aldrig saluförts, förvärvats men aldrig köpts: dygd, kärlek, övertygelse, vetande, samvete osv, när med ett ord allt har blivit handelsvara."

I samhällen med politisk demokrati gick det inte så illa som Marx förutsåg. Inte så att principen, "allting kan säljas", blev direkt omodern. Men i mera civiliserade kapitalistiska samhällen uppstod en kompromiss som blev mer eller mindre självklar. Medborgarna skulle inte köpa allting på marknaden. Det skulle också finnas en allmänning. Där skulle alla ha rätt att få det som gjorde det möjligt att leva ett värdigt liv. Boken är ett bra exempel. För att berättelser och allsköns kunskap skulle kunna säljas på marknaden måste de ges varans form. Boken var en sådan form. Om man hade pengar kunde man köpa den, och om man hade något att förmedla kunde man tjäna pengar på att skriva den. Men allt som stod i boken skulle inte bara finnas på marknaden, det skulle också finnas på allmänningen. Information ska vara fri. Alla ska ha rätt till kunskap. Författarnas berättelser ska alla kunna höra. Alltså uppfann medborgarna folkbiblioteket och en skola för alla. Det skapades i praktiken en rågång mellan allmänningen och marknaden. Även om den var osynlig gick den nästan att ta på med språkets hjälp. I bokhandeln var vi kunder. I biblioteket var vi medborgare som lånade böcker. Det finns till och med en lag som förbjuder en bok att bli en vara inne på svenska folkbibliotek.

Denna ordning – med den självklara rågången mellan marknad och allmänning – började lösas upp på 1980-talet. Socialdemokraterna gick med ändan före i nyliberalernas riktning, och när marknadsradikalerna hade sina gladaste dagar undertecknades alla WTO-avtalen i Marrakesch utan att medborgarna hade en aning. De floskler som ackompanjerade överenskomelserna lovade "mera frihandel som ger mera tillväxt som till alla lycka bär." GATS och TRIPS er-

kände ingen rågång alls mellan marknad och allmänning. De multinationella bolagen skulle kunna sälja vilka tjänster som helst. Traditionell kunskap skulle kunna patenteras och säljas för dyra pengar också till dem som utvecklat den. Patent på liv? Ja, varför inte!

I den yttersta hotbilden, som Ruth Rikowski och många andra GATS-kritiker beskriver, har biblioteket blivit en butik eller rentav ett ställe där man måste betala inträdesavgift. EU-kommissionen har nämligen gjort (inte ännu, men i den tänkta framtiden) ett fullständigt GATS-åtagande som ger utländska bolag marknadstillträde och löfte om samma behandling som konkurrenten, det numera nedlagda kommunbiblioteket. Mycket av det vi gjorde på biblioteket förr gör vi hemma vid datorn nu. Vi betalar per arti-

kel med vårt smarta kort. Kommersen med e-böcker har också ökat. Och det är ingen idé att gå till högskolebiblioteket på orten, så som vi kan göra idag. Det är lika dyrt där. Kanske har något dotterbolag ett IT-center mitt inne i biblioteks-butiken. Där pågår kommersen hej vilt. Microsofts logga sitter i tapeten.

Nu ska det sägas (1) att GATS-avtalet inte självklart röjer väg för den här utvecklingen. Inte bara så att det krävs åtaganden av den berörde WTO-medlemmen, i vårt fall Sverige och EU – det är dessutom så att det på många punkter är oklart hur avtalet ska tolkas även om sådana åtaganden görs. Men det ska också sägas (2) att den här utvecklingen – från bibliotek till butik – är möjlig också om inte GATS finns eller om några GATS-åtaganden på biblioteksområdet inte har gjorts. GATS-åtaganden är "bara" ett sätt för WTO-medlemmen att lova

saker som den mycket väl kan göra ändå, utan GATS, om de skulle vilja det.

De konfrontationer som vi i den svenska Attac-rörelsen har haft med svenska minist-rar och regeringstjänstemän har aldrig kommit längre än till ett verbalt skyttegravs-krig där kommunikationen har upphört. På regeringssidan har man tyckt att vi säger "GATS betyder privatiseringar som betyder elände" och de har svarat "GATS har inte något med privatiseringar att göra". Det har varit svårt att komma vidare. Vi tycker att dom inte hör vad vi säger. Men vi kritiker har i ärlighetens namn inte heller haft riktig ordning på begreppen. Men det har Ruth Rikowski och hon kan därför göra en oerhört komplicerad process mera begriplig.

För det första gäller det att omvandla bruksvärde till bytesvärde – det vill säga göra det som inte är en vara till en vara. Folkbiblioteket har ett fantastiskt bruksvärde. Det är närmast ovärderligt. Men dess bytesvärde är lågt. Vem vill köpa ett folkbibliotek?

Denna omvandlingsprocess – att finna nya marknader med nya varor – är helt enkelt kapitalismens inbyggda logik och i den globala kapitalismens tid är det mera uppenbart än någonsin. Processen pågår oförtrutet, med eller utan WTO-avtal som GATS och TRIPS, och dyningarna av denna kapitalets tsunamivåg känns också långt in i biblioteksvärlden. Rikowski använder tre begrepp när hon vill göra den synlig och gripbar för oss:

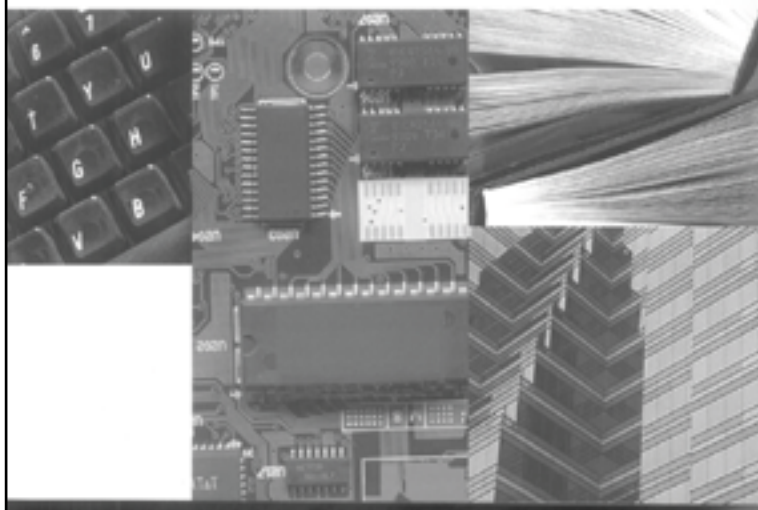
- Först måste verksamheten kommersialiseras. Det måste gå att tjäna pengar på den. Det kan handla om försäljning av varor (Rikowskis exempel med vykort etc för tanken till de populära museibutikerna) och introduktion av avgiftsbelagda tjänster. Man kan koppla detta till smarta marknadsundersökningar där man med datorernas hjälp använder personuppgifter om låntagarna och deras vanor för att utforma "specialerbjudanden", t ex avgiftsbelagda lån av kurslitteratur. Företag kan investera i bibliotek och få vissa fördelar (exemplet Åhléns och Läsesalongens barnbibliotek i Stock-

"Men allt som stod i boken skulle inte bara finnas på marknaden, det skulle också finnas på allmänningen. Information ska vara fri. Alla ska ha rätt till kunskap. Författarnas berättelser ska alla kunna höra. Alltså uppfann medborgarna folkbiblioteket och en skola för alla"

Globalisation, Information and Libraries

The implications of the World Trade Organisation's GATS and TRIPS Agreements

Ruth Rikowski

holm). Man kan införa micropayments som gör det möjligt att med sitt smart card betala bibliotekstjänster på nätet (hemma vid datorn kan jag redan i dag köpa artiklar från en del tidningar där bara rubriken och ingressen är gratis).

- Nästa steg är att privatisera den kommers som skapas. En privat ägare kan äga hela biblioteket eller delar av det, t ex ett IT-center. (I Täbys bibliotek är sökning i Artikelsök och Mediearkivet m m bruksvärden som tillhandahålls gratis medan surfandet har omvandlats till bytesvärden som säljs för 19 kr i timmen av Side Walk Express). En annan variant är att privata entreprenörer driver verksamheten och kan göra en vinst genom att kostnaderna är lägre än de inkomster som kontraktet ger. Privata företag kan också äga och hyra ut biblioteksbyggnader. I England sker detta genom

PFI – Private Finance Institute – som av George Monbiot beskrivits som dyrt, ineffektivt och odemokratiskt.

- Kommersialisering och privatisering bäddar för det tredje steget: Kapitalisering. Detta är själva kapitalackumuleringen som blir möjlig när man kan göra vinst på en verksamhet som kan säljas och köpas av ägaren. Detta kan i och för sig ske inom det offentliga ram (tänk på Vattenfalls lysande

“Folkbiblioteket har ett fantastiskt bruksvärde. Det är närmast ovärderligt. Men dess bytesvärde är lågt. Vem vill köpa ett folkbibliotek?”

affärer i strid med den demokratiskt beslutade energipolitiken eller på Te-lia Sonera, som vill köpa ett tur-kiskt

telebolag medan svenska abonnenter sitter utan telefon) men framför allt av privata aktörer. Nu talar vi om det som kallas finanskapitalism, turbokapitalism eller kvartalskapitalism – det handlar om att tjäna pengar på pengar. Det är börsvärdet som gäller och inte vad kunderna eller personalen har för behov. Metallarbetare har redan upplevt hur de blivit rikare när värdet på deras privata aktier ökat på grund av att de fått sparken i ett rationaliseringspaket som börser jublat över. Är en sådan framtid möjlig också för biblioteksanställda? Vid det laget kallar man nog i så fall detta lönearbete vid det löpande informationsbandet för något annat än bibliotekarie.

Rikowski kryddar sin framställning av dessa tre steg med många engelska exempel. Detta skulle kunna inspirera oss till en liknande, gemensam inventering av liknande svenska tendenser till kommersialisering, privatisering och kapitalisering. Ett magnifikt grupparbete med nätets hjälp som använder den abstrakta analysen för att göra konkreta iakttagelser och initiera förebyggande handlingar på arbetsplatser och i politiska församlingar!

Men den här historiska omvandlingen av allmänningens bruksvärde till marknadens bytesvärde och kapitalisering kan alltså, i och för sig ske utan WTOs tjänstehandels-avtal GATS.

Vad har då GATS med detta att göra?

Väldigt mycket!

För det första är GATS storföretagens och nationalstaternas sätt att skapa trafikregler som gör det lättare för kapitalet att röra sig över gränserna och i den utopiska versionen dessutom köra kors och tvärs i det som en gång var en allmänning, skyddad av demokratiskt beslutade lagar i syfte att främja människors liv och livskvalitet.

För det andra är GATS själva nyckeln – i praktiken oåtkomlig för medborgarna trots allt tal om representativ demokrati – som kan användas för att låsa till om denna ordning när den väl är etablerad. GATS cementerar och asfaltera nyliberalismens enda och enkelriktade väg.

Ett intressant avsnitt i Rikowskis bok är det hon kallar ”GATS nationella yttringar i Storbritannien”. Hon syftar då på beslut och aktiviteter som är anpassade till GATS-avtalet, t ex genom att indirekt främja kommer-

sialisering och privatisering eller att se till att lagar och föreskrifter inte introducerar bestämmelser som står i strid med GATS-kraven på "onödigt betungande hinder för tjänstehandeln".

Ett exempel på det senare, menar Rikowski, är de "Library standards" som fast-ställts och där man frågått ett förslag att precisera kvalifikationskrav och i stället valt formuleringen "lämplig personal".

Som exempel på andra initiativ som också pekar i riktning mot marknadslösningar beskrivs Best Value och The People's Network. I båda fallen rör det sig om åtgärder som på ytan kan verka lovvärda och rent-av progressiva och tydligen uppfattas så av många som är verksamma inom den of-fentliga sektorn. Best Value är New Labours stora satsning på en ansiktslyftning av den offentliga sektorn. Den har praktiserats med stor kraft just i biblioteksvärlden, ofta med stöd av personalen. Men under en rökrida av vackra ord – menar Rikowski – döljer sig en politisk kärna som gör hela programmet till en nyliberal trojansk häst. Något liknande gäller The People's Network som är en stor of-fentlig satsning – med några miljoner pund i bidrag från Bill Gates – för att ge medborgarna tillgång till internet och datorer på biblioteken. Det hela

har skett i hög takt och blivit populärt. Men vad händer framöver, undrar Ruth Rikewski retoriskt. Risken är stor att de of-fentliga medlen inte räcker och att fortsatt drift och uppdatering blir en sak för privata företag – med andra ord en mycket lämplig GATS-vara

Den här ingången – att leta efter "nationella GATS-yttringar" – är ännu ett uppslag som Rikowskis bok ger och som borde föranleda reflexioner och utgrävningar av vaksamma biblioteksvänner också på svensk botten.

Mycket i "Globalisation, Information and Libraries" har jag av utrymmes-skal tvingats gå förbi. Det gäller bl a avsnittet om TRIPS – där kopplingen till biblioteksvärlden är mera vag – och de mera teoretiska resonemangen där författaren, i den tradition som kallas Open Marxism, vill använda de marxistiska begreppen för att utveckla en mera heltäckande samhällsteori för att vi bättre ska förstå och kunna mobilisera till handling mot GATS och TRIPS – ja, till och med för att avskaffa hela kapitalismen.

Som alltid när jag bryr min hjärna med GATS och WTO känner jag att jag rör mig mellan två poler som kan bli ett problem när de går till överdrift. Låt oss kalla dem naivism och

alarmism. Naivismen är nära släkt med passivism och billig optimism – "det här går nog bra, så här illa är det väl ändå inte, man måste ju vara positiv till förändringar". Alarmismen, å andra sidan, kan stelna i en dogmatisk retorik som också ställer oss utanför beslutsrummen, stämplade som konspirationsteoretiker. Och nog för att Ruth Rikowski kan kännas ordentligt provocerande, av och till, när hon energiskt målar och upprepar den ena hotbilden efter den andra – ja, hon tycks till och med gilla något som hon kallar kommunism. Men det går inte att avfärda henne. Hon kan för mycket. Och hon svingar den goda aktivistens båda vapen: hon är både teoretiker och praktiker.

Lasse Karlsson
Medlem i Attac och BIS

Rikowski, Ruth. Globalisation, Information and Libraries. The implications of the World Trade Organisation's GATS and TRIPS agreements. Oxford: Chandos Publishing, 2005
ISBN 1-84334-084-4
www.chandospublishing.com

Visste du...

...att det för en McDonaldsarbetare i Australien tar 17 minuter att arbeta ihop till en Big Mac. För en kinesisk anställd tar det 3 t. 58 min och på McDonald's i Pakistan kräver det en arbetstid på 14 timmar och 14 min.
(Källa: <http://www.greenleft.org.au/> - avdelningen Shockfacts)

...i Italien har en skolbibliotekarie i Fanaro i ett första utslag funnits skyldig till att ha lånat ut en bok med förment pornografiskt innehåll till en minderårig elev, som hade föräldrarnas tillstånd att låna böcker.

Bakgrunden är att socialministeriet gett ut en boklista över rekommenderad litteratur för att informera om illegala droger. En av böckerna hade den provocerande titeln "scopami" ("knulla mej"). När elevens föräldrar såg boken anmälde de bibliotekarien för spridande av pornografi till minderåriga, något som är ett allvarligt brott i Italien. I väntan på att målet skall komma upp i nästa instans, håller sig bibliotekarien hemma - något annat är omöjligt i det lilla samhället - och kommer troligen också att förlora sitt arbete, rapporterar Marco Marandola i ett brev till FAIFEs diskussionslista och väddar om ett ingripande från det internationella bibliotekssamfundet. Dom faller 17 juni.

Kunskap som handelsvara

GATS krigar mot offentliga sektorn

Den pågående liberaliseringen av världshandeln med tjänster hotar bibliotekens möjligheter att tillhandahålla information genom att bolagen tar ett allt tydligare grepp om copyright och upphovsrätten. **Siv Wold-Karlsen** rapporterar från ett EBLIDA-möte i Cambridge, som försöker försvara bibliotekens och medborgarnas rätt till information.

Det här är förkortningarna som radikalt kan förändra ditt biblioteksarbete:

WTO (World Trade Organisation) Global inrättning för liberalisering av handel

GATS (General Agreement on Trade in Services) Liberalisering av tjänster inom ramen för WTOs arbete

IPR (Intellectual Property Right) Upphovsrätten till litterära verk, patent och annat immatriellt

TRIPS (Trade Related Aspects on Intellectual Property Rights) Innefattar bl a Upphovsrätten som handelsvara

DRM (Digital Rights Management) Upphovsrätt för digitala produkter som blivit ergendomsrätt

PLR (Public Lending Right) Rätt att låna ut böcker och andra media

Tidigt på 1980-talet inleddes en omfattande och framgångsrik lobbyverksamhet i syfte att få till stånd en global nyordning av upphovsrätten/copyrighten, och på mitten av 1990-talet hade lobbyisterna i stort sett fått det som de ville.

WTO (World Trade Organisation) är på plats, likaså GATS (General Agreement on Trade in Services) och TRIPS (Trade Related Aspects on Intellectual Property Rights).

Upphovsrätten har förvandlats till intellektuell egendomsrätt, Intellectual Property Right/IPR, och blivit en viktig del av internationell handel. Eftersom den nya upphovsrätten/IPR är något som primärt tillhör kommersiella aktörer på en marknad, försvagas banden mellan upphovsrätt och upphovsperson, och inte minst: Vi får en IPR-regim som inte erkänner några samhälls- och brukarintressen.

Industriintressen har styrt

Det är framförallt industri-intressen, knutna till produktion av jordbrukskemikalier, läkemedel, musik och underhållning samt (dator)programvaror, som tvingar fram den nya IPR-regimen, men också mer politiska organisationer, som Europeiska (EU) Kommissionen, är pådrivande.

“EBLIDA försöker, kort sagt, försvara samhällsintressen och brukarrättigheter gentemot en ständigt expanderande IPR-regim.”

Europeiska Kommissionen arbetar för att ändra och ‘harmonisera’ copyright-bestämmelserna inom EU/EES-området, och genom direktiv och domstolsförfarande har europeiska länder fått erbjudanden de har svårt att tacka nej till.

Många länder, bland dem Sverige, riskerar att fällas i EU:s domstol (EG-domstolen) eftersom de (ännu) inte, eller inte på rätt sätt, följer olika EU-direktiv. Det gäller copyright-direktivet, som inkluderar lagskydd av Digital Rights Management/DRM, en teknologi som hindrar bruk av digitala verk, och det gäller låne-direktivet och dess Public Lending Right/PLR, som fråntar biblioteken deras utlåningsrätt.

Copyright-direktivet kom 2001; låne-direktivet redan 1992, och samma år, och i samband med låne-direktivet, bildades EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Association).

EBLIDA har bland annat uppmärksammat och kritiserat ECMS (Electronic Copyright Management System) som var vad DRM kallades på 1990-talet, försökt hyfsa copyright-direktivet samt utarbetat en plattform för brukarrättigheter.

EBLIDA försöker, kort sagt, försvara samhällsintressen och brukarrättigheter gentemot en ständigt expanderande IPR-regim.

Kunskap som handelsvara

2-3 mars 2005 arrangerade EBLIDA, i samarbete med SCONUL (Society of College, National und University Libraries) en sammankomst i Cambridge, på temat Trading in knowledge? The World Trade Organisation and Libraries. Det var ett riktigt bra möte, och de tre

organisatörerna, Tony Bainton, från SCONUL, Frode Bakken, från Norsk Bibliotekforening, och Kjell Nilsson, från Kungliga Biblioteket, förtjänar stor tack och heder.

George Monbiot, författare och journalist (kan läsas i norska Klassekampen) inledde med en generell beskrivning av konsekvenser av avreglering, privatisering och globalisering, och med exempel huvudsakligen hämtade från Storbritannien; Hur matförgiftningar har ökat dramatiskt sedan avregleringen började på 1970-talet, och hur ingen längre kan ställas till ansvar för dålig arbetsmiljö och arbetsolyckor. Hur den privatiserade järnvägen mottar tre gånger så mycket statliga subsidier som vad den samhällsägda fick, allt medan säkerhet och effektivitet snarare försämrats än förbättrats.

På en direkt fråga svarade Monbiot att, även om privatiseringen vore effektiv och ekonomiskt försvarbar, så hade han troligen varit emot den, eftersom viktiga värden som öppenhet och ansvarighet försvinner i och med att privata intressen tar över.

Han pekade också på dubbelheten i globaliseringens frihetsbegrepp: Ständigt ökande frihandel, med stor frihet för marknaden, samtidigt som medborgarnas fri- och rättigheter ständigt begränsas.

Utbildningsexport och utbildningsimport

Susan Robertson, pedagogik-professor från universitetet i Bristol, och koordinator för ett centrum för studier av globalisering och utbildning, gick direkt på handel med kunskap, och gav oss exempel från Nya Zeeland och Chile.

Nya Zeeland, som för inte så länge sedan var en fungerande, och ganska jämlik, välfärdsstat, var tidigt ute med att avreglera och privatisera offentlig sektor, och idag är Nya Zeeland storexportör av utbildning, men också ett land med djupa sociala och ekonomiska klyftor. I Chile, som snarare är en utbildningsimportör, går ungefär 75% av medelklassfamiljens samlade utgifter till att köpa kunskap, skolgång och högre utbildning.

Singapore är en liten ö-stat som i allt högre grad fungerar som WTO-motor, inte minst inom handeln med kunskap och Nokia ett av många storföretag som nu engagerar sig i kunskapshandeln.

Ruth Rikowski, som sedan länge skriver om bibliotek och WTO/GATS/TRIPS (också i bis) fokuserade på TRIPS; hur TRIPS tagit med sig det mesta från Bernkonventionen, men inte de ideella rättigheterna, och hur TRIPS (inte) fungerar i förhållande till så kallad traditionell kunskap och kollektivt skapande, och, mer övergripande: Hur TRIPS (i marxistisk mening) innebär utsugning av intellektuellt arbete.

Paul Whitney, bibliotekarie från Vancouver, var en av de kanadensiska bibliotekarierna som först slog larm och varnade för vad WTO/GATS/TRIPS kan innebära för biblioteken.

I Kanada hotas offentlig sektor också av NAFTA, det nordamerikanska frihandelsavtalet från 1989. Det är med stöd i NAFTA privata intressen har gått till angrepp på den kanadensiska posten och dess specialtaxa för lån mellan bibliotek, och det är också dessa lån samt Internet som idag är de mest utsatta bibliotekstjänsterna.

Det stora globala och generella hotet är en ständigt expanderande intellektuell egendomsrätt, IPR. De senaste 12 åren har USA ingått lika många bilaterala handelsavtal för att stärka sin IPR-position; de flesta avtalen är mellan USA och något syd-land, gärna i Latin-Amerika, och inte minst Chile. Både EU och USA driver nu en politik som ska stärka IPR-intressen inom förlag- film- och musikindustrin, dvs: inom områden där USA och EU kan dominera.

GATS, och liknande konstellationer, utgör ett hot mot offentliga bibliotek därför att de inte vill tillåta att samhället stödjer sina bibliotek. De vill inte ha något offentligt utrymme (public space) och definitivt inga allmänningar (commons) GATS har de facto gått till krig mot den offentliga sektorn, men håller medvetet en ambivalent och oklar linje; tydlighet och öppenhet är inte vad som kännetecknar GATS.

Världen enligt GATS

Föga förvånande hävdade Dale Honeck, från WTO, det motsatta: Öppenhet, transparens, är otroligt viktigt för WTO/GATS, och en del av den ständigt pågående liberaliseringen, avregleringen och privatiseringen.

Dale Honeck var den enda som talade för och i ett WTO/GATS-perspektiv under rubriken: The world according to GATS. EU-kommissionen var inbjuden, men ville inte komma till mötet, vilket, som Kjell Nilsson påpekade, är speciellt sorgligt eftersom kommissionen faktiskt representerar alla EU-länder i GATS-sammanhang.

Dale Honeck har länge arbetat för WTO-GATS (i Geneve) men började med att förklara att han var på Cambridge-mötet som privatperson. Som privatperson gillar Honeck avreglering, som gjort det billigt att telefonera och gett honom möjlighet att ringa både oftare och längre till mamma hemma i USA. Avreglering och konkurrens, inte minst inom telefoni och informationsteknologi generellt, har gynnat alla, också biblioteken.

Med telefoner och datorer drog Honeck också paralleller mellan hotell & flygplatser och offentliga bibliotek: Alla erbjuder de teknologiska tjänster som telefon och Internet, och i ett GATS-perspektiv kan det då handla om en och samma sak, nämligen handel med tjänster.

Vad GATS ska definiera, underströk Honeck, är handel. Det är inte tjänster, och det är definitivt inte offentliga tjänster (public services). "Public services" är ord GATS inte ens vill ta i sin mun. Däremot använder GATS ord som "services supplied in the exercise of governmental authority" (tjänster tillhandahållna som myndighetsutövning) och ger som exempel: polis, brandkår, skattemyndigheter, tull. Detta är tjänster som inte ska beröras av GATS, medan alla andra tjänster ryms inom GATS, och ska utsättas för en "progressiv liberalisering".

Därmed har GATS gett tjänster, och inte minst sitt eget tjänstefögenderi, en negativ men elastisk definition.

Liberaliseringen och de inhemska regelverken

Kjell Nilsson påminde om att det som finns av undantag, det som inte ska avregleras och konkurrensutsättas just nu, i ett WTO/GATS-perspektiv alltid betraktas som tillfälliga och övergående undantag. Han undrade också om det inte finns en konflikt mellan "domestic regulation" (inhemska regelverk) - som Honeck också arbetat med - och den ekonomiska liberalisering. Om inte "domestic

regulation" försvinner i den ständigt pågående och progressiva avregleringen.

På detta svarade Dale Honeck endast med ett flerfaldigt nej, och han gav heller inte särskilt konkreta svar på andra frågor och invändningar: Som att fri konkurrens, inte minst inom IKT-området, har en tendens att övergå i monopol, eller att det finns några avgörande skillnader mellan (kommersiella) hotell & flygplatser och (offentliga) bibliotek.

Kommersiella bibliotek

En situation där GATS känner ansvar för att se till att allt går rätt till, är när vi konsumerar i utlandet, till exempel genom att besöka kommersiella bibliotek. "Consumption abroad (e.g. visits to foreign commercial libraries)"

GATS/Honeck har ingen definition av, eller exempel på, kommersiella bibliotek, men Honeck tycker det kan vara en lämplig uppgift för biblioteksfolk att definiera och exemplifiera "kommersiella bibliotek".

Kommersiella bibliotek används också, indirekt, av EU-kommissionen, och då för att rättfärdiga kravet på public lending right (PLR). 21 december 2004, i samband med att den hade väckt talan mot några länder (Irland, Portugal, Spanien) som inte rättat sig efter låne-direktivet och infört ett PLR-system, skickade kommissionen ut ett pressmeddelande, som tyvärr inte finns på svenska, men där det i den engelska versionen står så här:

"Harmonisation of the public lending right is important for the single market because, among other reasons, the lending activities of public institutions can have a significant effect on the commercial rental market." I den givna kontexten är det svårt att tolka *public institutions* som något annat än *offentliga bibliotek* och *commercial rental market* som något annat än *kommersiella bibliotek*.

Några månader senare verkar EU-kommissionen ha kommit på att det nog inte finns någon kommersiell lånemarknad för böcker. 21 mars 2005, och i samband med att Kommissionen bestämt sig för att likväl väcka talan också mot Italien och Luxemburg (se **bis**, 2005:1, s.13) skickas det ut ett nytt pressmeddelande, med delvis samma text, men *rental* har försvunnit och *commercial rental market* blivit *commercial market*, och liktydigt med bokhandel; den svenska versionen lyder:

"Harmonisering av rättigheter vad gäller offentlig utlåning är en viktig fråga för den inre marknaden, bland annat eftersom de offentliga institutionernas utlåning kan påverka den kommersiella marknaden i betydande utsträckning. Möjligheten att låna en bok på ett offentligt bibliotek kan till exempel leda till lägre efterfrågan i bokhandeln."

Biblioteksvgifter för att finansiera Public Lending Rights

Public lending right var inget tema på Cambridge-mötet, men över frukost och fika-pauser fick jag bland annat veta att:

Nederländerna har ett PLR-system där biblioteken betalar låneavgift till Stichting Leenrecht (Stiftelsen lånerätt) och, om jag inte missförstått, går pengarna både till författare och förläggare, dvs.: Både till upphovsperson och till den som äger upphovsrätten/copyrighten. Den delningen finns (också) i Tyskland.

I Nederländerna är det bibliotekbrukarna, låntagarna, som betalar låneavgiften. I Nederländerna är det inte gratis att använda biblioteken, utan du måste först betala en årsavgift. Min sagesman i Cambridge betalar 25 euro,

Deichmannske bibliotek i Oslo. Foto: Ole Bernt Förde Helgås

ungefär 250 kronor, per år för att få låna ett begränsat antal böcker. Fler böcker, eller bruk av Internet och andra digitala medier, kräver extra betalning.

I Nederländerna, liksom hos oss, betalar biblioteksbrukare (och icke-biblioteksbrukare) för biblioteksverksamheten via skatten. Den avgift biblioteksbrukarna tvingas betala, används för att finansiera public lending right, eller som det heter på EU-svenska: "rättigheter vad gäller offentlig utlåning", dvs.: Det PLR-system EU-kommissionen och lånedirektivet vill harmonisera oss in i, och som biblioteksfolk och biblioteksorganisationer i Syd har tagit strid mot, men som biblioteksfolk och biblioteksorganisationer i Nord tycks acceptera, eller vara likgiltiga inför!

Dario Fo mot lånedirektivet

1-2 mars 2005, och nästan parallellt med Cambridge-mötet, pågick ett Madrid-möte mot låne-direktivet och PLR. Det var en fortsättning av Guadalajara-mötet 20-21 februari 2004, som Lizzie Tuve som skriver om i *bis*, 2005:1, och det var ett internationellt möte, med deltagare från flera länder och internationella organisationer.

Mötet blev överfört via Internet, och sett av folk i Mexico, Chile och Argentina. Med Italien hade mötet direktkontakt, och Dario Fo höll tal mot lånedirektivet och för biblioteket. På själva Madrid-mötet fanns folk från American Library Association, från Open Access och från IFLA.

På IFLA-mötet 2004 tog ju några bibliotekfolk från Syd upp frågan om PLR och låne-direktivet, men då kunde IFLA inte ta ställning.

Nu, i april 2005, och en månads tid efter Madrid-mötet, har IFLA en **Position on Public Lending Right: IFLA does not favour the principles of 'lending right', which can jeopardize free access to the services of publicly accessible libraries, which is the citizen's human right.**

Sedan uppmanar väl inte IFLA direkt till kamp mot PLR, utan ger snarare råd om hur effekterna av ett PLR-system ska kunna mildras. Men ett principiellt avståndstagande är i alla fall något, och jag gläds över att IFLA var på Madrid-mötet, men sörjer över att EBLIDA inte tycks ha varit där. Några nordeuropeiska biblioteksorganisationer verkar heller inte ha varit representerade på Madrid-mötet.

Till Cambridge-mötet kom det inte en endaste en från Syd-Europa; den nordeuropeiska, och inte minst den nordiska, dominansen var överväldigande.

EBLIDA har det svårt

På Cambridge-mötet fick jag intryck av att EBLIDA har det svårt nu, inte minst ekonomiskt. EBLIDA är ju ett EU-barn, uppfödd på pengar från EU-kommissionen, och när kommissionen inte längre pröjsar som förut, uppstår problem. Samtidigt vill EBLIDA inte ha bibliotek, bara biblioteksorganisationer, som riktiga och helbetalande medlemmar; non-governmental organisationen EBLIDA ser biblioteken som statens förlängda arm, och låter dem därför bara vara med som associerade medlemmar utan rösträtt.

Det finns kanske skäl för EBLIDA och biblioteken att tänka om. Vi behöver EBLIDA, förutsatt att EBLIDA inte bidrar till att reproducera nord-syd konflikter, men verkligen fungerar som en biblioteksorganisation för hela Europa, och samtidigt är öppen mot resten av världen. Detta sagt, anser jag att Cambridge-mötet var bra, och hade en avslutning som inger hopp.

Vi har inte en chans, så låt oss ta vara på den

Paul Whitney var mötets avslutningstalare, och som övriga talare var han rolig, spännande och intressant att lyssna på. Men dessutom pratade Whitney, liksom inledningstalaren George Monbiot, utan dator, dvs.: Monbiot och Whitney besparade oss power-point terrorn, och detta tackar jag alldeles särskilt för!

Paul Whitney antar att kampen mot GATS gick förlorad i och med att vi inte lyckades stoppa NAFTA, då i slutet av 1980-talet. Likväl fortsätter han kämpa, med kunskap, humor och goda, gamla slagord som: If they are going to screw us, they shall know that they screw us.

Se det kallar jag en genuint positiv attityd som uppmuntrar till handling. Om det går åt helvete, ska det åtminstone inte ske med vårt benägna bistånd. Och fast vi troligen inte kan stoppa GATS & Co när de nu bestämt sig för att djävlans med oss, så kan vi åtminstone säga ifrån så högt och klart att inte ens GATS & Co kan tro att vi gillar det.

Dale Honeck, som också var med på slutmötet, gav oss rådet att sluta bekämpa globaliseringen enligt GATS, och istället se den som något ofrånkomligt; gilla läget, bli masochister. Det var också på slutmötet Honeck förslog att vi, som biblioteksfolk, borde definiera och hitta exempel på kommersiella bibliotek.

Sprid konsekvensanalyser!

I sitt inlägg hade Monbiot varnat för att låta sig invecklas i problem och diskussioner som GATS & Co konstruerar; många har gjort det, och många har också dränkts i pappersfloder från GATS & Co.

Monbiot lyfte fram kampen mot MAI (Multilateral Agreement of Investment) som exempel på vad vi bör göra: Analysera innebörder och konsekvenser av MAI (GATS, TRIPS, osv) och sprida konsekvensanalyserna till alla som drabbas, och i vars namn utvecklingen enligt GATS pågår. MAI stoppades faktiskt, men återuppstod i GATS, så det är bara att fortsätta.

Whitney preciserade bibliotekens speciella ansvar och skyldigheter när det gäller att sprida information och ge medborgarna en reell möjlighet att förstå vad som pågår, med NAFTA, WTO, GATS, TRIPS och andra härligheter.

Behovet av samarbete och allianser, kom också upp. Whitney hade berättat om postarbetarfacket i Kanada, som leder kampen mot NAFTA och privatiseringen och därmed också försvarar biblioteken och bibliotekens fjärrlån. Samarbete med fackföreningar verkade självklart och önskvärt, samt aktualiserat av EU:s tjänstedirektiv. Liksom samarbete bibliotekarbetare-biblioteksbrukare, och med aktivistgrupper typ Elektronisk Forpost, som arbetar för brukarrättigheter i digitala miljöer. På sittande möte blev det också, tack vare Mikael Böök, upprättat en library-lista på internet, där samtalet kan fortsätta och vidareutvecklas.

Siv Wold-Karlsen

Göteborg, 8 maj 2005

“Relevant” biblioteks- service i England

BiS-resenärer mötte efterfråge- styrda bibliotek och ny biblioteks- politik i London

Samhället ser inte längre ut som det gjorde på 1950-talet, när de brittiska folkbiblioteken fortfarande hade en stark ställning i landet. Det finns åtminstone 7 miljoner funktionella analfabeter i Storbritannien över 18 år. Biblioteken blir då i hög grad också "Learning centers" för vuxna. Projekt och försök präglar brittiskt biblioteksväsende just nu - åtminstone om man skall döma av de erfarenheter BiS utsända delegation gjorde på sin resa till London. Mats Myrstener rapporterar

När jag och Lennart Wettmark promenerade omkring i Brent library påpekade Lennart att det var som att "se in i framtiden", och att det både var inspirerande och lite skrämmande. Jag drog mig till minnes ett uttalande av den amerikanske journalisten Lincoln Steffens (ja, jag slog upp det i efterhand) som efter ett besök i Sovjetunionen på 1920-talet ska ha sagt "Jag har sett in i framtiden - och den fungerar!". (Inga jämförelser, men vi vet ju hur det gick!) Då kom många av modernismens ideal från öst, idag härskar kapitalismen oinskränkt över hela världen. I Storbritannien har Tony Blair försökt ge kapitalismen ett mänskligare ansikte. Och nog gav besöket i London en hel del att fundera över, både positivt - och mera diskutabelt?

För att börja från början så deltog vi på fredagen i ett heldagsseminarium på London Metropolitan University i Islington, under ledning av den entusiastiske Shiraz Durrani. Shiraz hade bjudits in av BiS att tala på Bok- och biblioteksmässan 2004, där han talade om den framgångsrika biblioteksverksamhet han bedrivit i Londonförorten Merton.

Nu återgäldade Shiraz vår inbjudan, och därför befann vi oss i det ganska slitna universitetets Department of Applied Social Sciences (ung. "praktisk socialvetenskap, socialt arbete"), där Shiraz undervisar och leder ett projekt kallat "Information services to minority communities". Den stora verksamhet som utbrutit efter Labourregeringens anslag 1999 (20 miljoner pund) till social verksamhet i skolor och bibliotek har knappast någon motsvarighet i Sverige konstaterade vi, men så har Englands stolta traditioner på folkbibliotekens område, som sträcker sig tillbaka till 1850-talet, changerat och vanvårdats länge under 1980- och 1990-talet. Idag har man konstaterat en stark nedgång i läskunnigheten på Englands skolor, liksom stora sociala problem, liknande tendenser ser vi också Sverige. Men i England har regeringen agerat.

Kodorden är "relevance", och "holistic". Verksamheten i de fattiga Londonförorterna måste vara "relevant", och därför bygger den i stor utsträckning på "efterfrågan".

Raul Dero berättade hur man i Merton fått arbetslösa ungdomar till biblioteket genom olika projekt
foto: Hervor Svennius

Man har alltså intervjuat invånarna om vad de vill ha, och verksamheten bygger på detta. Den har också hittills varit framgångsrik, även om siffrorna kanske inte är så stora, eller svåra att tolka. Raul Dero från Merton, en av många nyanställda s.k. "quality leaders" som arbetar med social verksamhet vid de berörda biblioteken, pekade på ett antal ungdomar som hjälpts, sedan de gått med på att skriva under en försäkran om samarbete.

Visst fick man reminiscenser från 1970-talet i Sverige, när dessa frågor diskuterades livligt i svensk biblioteksvärld. Sedan dess har det varit ganska tyst på biblioteken om social uppsökande verksamhet, eller har jag fel? Men det kommer att drabba oss också tillslut, var så säkra. Då kan vi säkert lära något från de brittiska försöken.

Angreppsättet är "holistiskt", och handlar om hälsa, fysisk och mental, och noggrann planering och utvärdering. Biblioteket samarbetar lokalt med kriminologer, socialarbetare, lärare på skolan och flyktingorganisationer, man använder sig av "field workers" för intervjuer. Shiraz Durrani har själv erfarenheter

från sådant arbete i Merton, och han har starkt ifrågasatt det engelska biblioteksväsendets traditionella arbete med folkbildning "innanför murarna" som omodernt och otidsenligt. I dagens hårda kollision mellan människa och marknad måste vi välja väg, sa han i sitt anförande på seminariet. Han inkluderar här också skola och socialarbete, och pekar på de vinster när det gäller folkhälsan man kan göra om man väljer en mer aktiv väg för att nå låntagarna. Lennart Wettmark tackade för inbjudan och drog paralleller till vårt eget biblioteksväsen i Sverige.

Vuxenutbildning och livslångt lärande

En institution i London som engagerat sig är en statlig myndighet kallad "Museums, Libraries and Archives Council", ett sorts brittiskt Statens kulturråd. Två representanter, Julie Street och Natascha Innocent, talade om tioårsprojektet "Framework for the future". De underströk som väsentligt för de verksamheter som nu fått pengar: "a friendly atmosphere", bokurval, service, och "digital future". En stor del av de anslagna

pengarna från rådet har gått till inköp av datorer på de berörda biblioteken. De underströk också den ojämna standard folkbiblioteken i England har, vi ser den också i Sverige.

149 biblioteksregioner finns i Storbritannien, ca 3.500 folkbibliotek, man understryker vikten av utbildning av personal, att man måste starta tidigt med barnen, och att biblioteken måste få stöd för att ta eget ansvar, "hjälp till självhjälp" är kodordet. Samarbetet med andra myndigheter, socialarbetare, kuratorer och skolor, betonas. 200 bibliotekarier har utbildats för ändamålet. Projektet är tidsbundet, och det finns farhågor att det, som så ofta förr, upphör när pengarna inte längre flyter in. Man vänder sig särskilt till "svaga familjer". Ett försöksbibliotek i Wakefield kallat "The Sunshine library" startades. Man betonar biblioteket som en viktig mötesplats i kommunen. Man vill särskilt involvera föräldrar att ta större ansvar för barnens biblioteksbesök, inte minst fäder.

Man räknar med att det finns åtminstone 7 miljoner funktionella analfabeter i Storbritannien över 18 år. Biblioteken blir då i hög grad

Studenter på fredagens seminarium på London Metropolitan University
Foto: Hervor Svenonius

också "Learning centers" för vuxna, som får ge skola och socialarbetare stöd i vuxenutbildning för livslångt lärande. 1500 personer har nåtts med denna uppsökande verksamhet bland "Adults with basic skills needs". Behovet är naturligtvis mycket större. I London har man haft framgång med verksamheten tycker man.

Särskilt invandrare är ovana vid att arbeta med dator, något som man nu försöker avhjälpa. Shiraz Durrani poängterar att bibliotekets personal nu måste "nytänka", inta nya roller. I Sverige känns detta inte som något nytt, men kanske upphörde initiativen när folkhemmet ansågs vara färdigbyggt i slutet av 1970-talet? Idéhistorikern Sven-Eric Liedman har talat om ett ständigt pågående upplysningsprojekt, som han menar har förfuskats på de senaste tjugo åren i Sverige. Folkbiblioteken tillhör projektets mjuka sida. Det kan aldrig anses vara "färdigbyggt", menar Liedman.

Nå ut till nya grupper

Visst har vi hört det förut? Shiraz Durrani talar om att inte bara nå ut till vit medelklass i Storbritannien. Samhället ser inte längre ut som det gjorde på 1950-talet, när de brittiska folkbiblioteken fortfarande hade en stark ställning i landet. Idag möter vi helt nya problem.

Försök har gjorts med utökad service till äldre i Bournemouth. Nu vill man gärna nå ut till ungdomarna i förorterna. Risken finns annars att folkbiblioteken i England förlorar en hel generation biblioteksbesökare. Idag når man bara 29 procent av

befolkningen och man talar fortfarande, liksom i USA, om "the missing three quarter". Visst har vi bättre täckning i Sverige, men ska vi nöja oss med det?

"Are librarians learning organization?" frågades. Om man med det menade bättre samarbete med andra kommunala och statliga institutioner så besvarades frågan med ett tveksamt men optimistiskt ja. Projektet i Storbritannien är nu inne på sitt tredje år.

Rosemary McGuinness från den inbjudande institutionen talade om "training the next generation of information workers", hon är lärare vid London Metropolitan University. Det finns 17 högskolor i Storbritannien för "Information management" (Informationshantering) och fyra universitet. 260 miljoner anslogs av Blair-regeringen 1999 för verksamhet riktad mot "missgynnade" i landet, det har varit en stark injektion för skolornas arbete och ställt krav på snabb utbildning av "field workers". Sedan 2002 finns ett "National Board for Learning" som övervakar projektet. Det är upp till kommunerna att anta utmaningen, skillnaderna är stora. Under 1980-talet, när biblioteksverksamheten i Storbritannien skars ner, infördes avgifter på många tjänster, även Internetsökningar. Fortfarande går, ända sedan 1860-talet, en särskild biblioteksskatt till bibliotekens kommunala verksamheter. Men i många kommuner har

verksamheten stått still i många år, i andra minskat drastiskt.

Shiraz Durrani talade om en "multikulturell" inriktning, och behovet av utbildning för detta. Han har själv erfarenhet, han är indier som vuxit upp i Kenya. Han nämnde de dåliga lönerna på folkbiblioteken, den övervägande kvinnliga yrkeskåren (vi var på seminariet ett trettiotal personer varav sju män). "Change – or die" var Shiraz bistra upprop till folkbiblioteken i Storbritannien. Han varnade för en övertro på att datorerna ska lösa alla problem, eller vackra nya biblioteksbyggnader för den delen. Personalen är trots allt det viktigaste, inte utanverket. Folkbiblioteken har tappat i utvecklingen, det krävs att man stannar upp och tänker efter, och ändrar stil. Till exempel beskrev Raul Dero hur man i Merton fått arbetslösa ungdomar till biblioteket genom olika projekt, där man gjorde en tidning, "The Merton Sense" och satsade på film, musik och drama. Projektet har slagit väl ut, och många hade stannat kvar som läntagare.

Lena Lundgren, Ingrid Atlestam och Barbro Bolonassos talade efter lunch om erfarenheter från Sverige, från Fisksätra i Stockholm, och Gamlestaden/Kortedala i Göteborg. Deras animerade anföranden blev mycket uppskattade, överlag hade man en stor, nästan överdriven respekt för svensk folkbiblioteksverksamhet, som man menade hade mycket att lära den brittiska. Något fick vi tyvärr knusa förhoppningarna, kanske hade vi en del att lära av dom ändå? Men det kändes som att det svenska biblioteksväsendet inte drabbats lika hårt som det engelska under de sista tjugo årens nedskärningar, trots allt. Alltid en tröst i all bedrövelsen.

Nu vill man gärna ha invandrare som bibliotekarier i England, och en liknande önskan finns nog i Sverige. I många svenska stadsdelar ser vi samma problem som i England. Fler invandrare som chefer efterlystes. Mer multikulturella bibliotek. Vi fick höra erfarenheter från Birmingham, Liverpool (Adele Maddocks) och Portsmouth (Dave Percival). Man pekade på att bibliotekarierna i dessa förorter får en ny roll, som informatörer och inspiratörer, genom att arbeta mot rasism, och för jämlikhet mellan klasser och etniska grupper.

Besöket i Brent

På lördagen fick vi möjlighet att besöka ett av biblioteken som fått pengar från regeringens projekt, och använt pengarna väl. Bibliotekschefen Kevin Batchelor guidade oss runt Brent library. Kommunen Brent har 12 biblioteksfilialer om jag räknade rätt, ett imponerande antal, dessutom ett kommunalt arkiv, ett kommunalt museum, ett "Mobile and home library services" ("boken-kommer"), och naturligtvis en hemsida: brain@brent.gov.uk.

Vi besökte biblioteket i Ealing Road, och Willesden Green. Ealing Road var mycket välbesökt, stadsdelen har en stor andel indisk

samma byggnad. Vackert, ganska rymligt, och även detta välbesökt kunde vi konstatera. Men Shiraz Durrani fnyste åt det faktum att man hövligt kallar besökarna för "kunder" (customers). Och även här var verksamheten i hög grad kommersiell, t.ex. har ett företag tagit en del av biblioteket för att utbilda "kunderna" i datoranvändande. Utbildningen är gratis, men sedan kostar det att använda datorerna. Är det ett synsätt som vi får vänja oss vid i Sverige också?

Här kan man använda sig av CD-Rom, fax, scanner och kopiatorer, ordbehandlare och e-mail. Till vissa tjänster tas avgift men

service med olika media, utbildad personal, telefonsvar efter fem signaler, öppettider, service till handikappade etc., allt mycket imponerande. Alla filialer har lördagsöppet, tre till och med på söndag. Avgift tas för ej återlämnade böcker från låntagare över 12 år, förlorade bibliotekskort, reservationer för böcker som inte finns på det egna biblioteket, DVD, video (även för barn), dataspel, CD, kopiering och utskrifter samt fax.

Kommunen ger ut en egen tidskrift, The Brent magazine, och biblioteket en egen, Read-all-about-it. Man har ett skrivet kulturprogram, "Confronting inequality".

Hur pass representativt Brent library är för brittiska folkbibliotek är svårt att säga. Kanske var det ett "skyltfönster" man ville visa upp? Men en god vink om vad man kan göra med en ambitiös biblioteksverksamhet i en invandrantät förort fick vi sannerligen se. Det intygades av den svenska unga bibliotekarien Åsa Nyrelius från Tyresö, som arbetar i Brent. Men hon berättade också om ouppvärmda lägenheter i London, ibland rena "rättbon" sa Åsa, som man får hyra i andra och tredje hand till ockerhyror. Men också om vänliga kamrater och ett häftigt uteliv, som i knappt någon annan stad i Europa. Hon kunde inte tänka sig att flytta hem,

Brent har också ett av de största hindutemplen utanför Indien, vilket vi fick tillfälle att besöka. Det ligger i skuggan av det nya enorma Wembley Stadium som nu byggs, och som syns på långt håll. När det är klart kommer kommunen att få stora inkomster tror man. Brent är uppenbarligen en kommun som ser ljus på framtiden, det märks. Optimismen och framåtandan är kanske det man minns mest från vårt besök i London, att man ändå, trots kommunernas bistra ekonomi, bestämt sig för att satsa på biblioteken.

Mats Myrstener

I nästa nummer skriver Dave Percival om biblioteksarbete bland ungdomar i Portsmouth

People's Network är en stor satsning på IT på bibliotek. Här biblioteket på Ealing Road

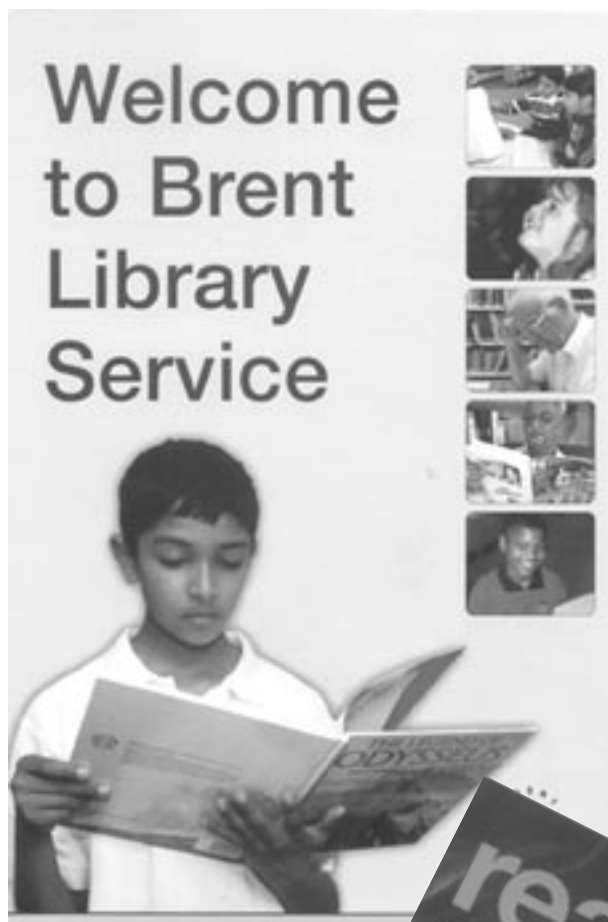
och pakistansk befolkning och följaktligen böcker på fem-sex indiska och pakistanska språk. Dock endast skönlitteratur kunde vi konstatera. Mycket pocket, också romaner av en kvalitet man kanske inte skulle köpa till ett svenskt bibliotek? Video och musik till utlån, men mot avgift.

Biblioteket har många datorer, och här kan de många invandrarna framför allt lära sig engelska, med olika enkla hjälpmedel. Verksamheten var välanvänd berättade bibliotekarierna på biblioteket, samtliga själva invandrare.

Biblioteket i Willesden Green ligger i ett kommuncenter med museum och arkiv och andra aktiviteter i

broschyren säger faktiskt "Free Internet access, word processing and email". Sagostunder, och gratis lånekort, som dock inte är självklart i Storbritannien. "Home library service" finns för de som inte kan ta sig till biblioteket. Vad man var särskild stolt över var att besökarna kan skicka email på sina egna språk med hjälp av "global writer language software", där i princip alla skriftspråk kan användas.

Biblioteket har skrivit ett sorts "kontrakt" med medborgarna i kommunen, i enlighet med Blair-projektets intentioner och för att invånarna ska se vad deras skattepengar går till. Här lovas en lång rad av "general service", lån,

Freedom of Information Act

Your right to know

www.foi.gov.uk

Ett urval från många broschyrer som producerats i Brent och annorstädes. Dessvärre här återgivna i svart-vitt

Kommer Nyanjiru att förbli tyst?

Ett traditionellt västerländskt bibliotek motsvarar inte det behov som folket i Afrika har. Det hävdade Shiraz Durrani, 1980, då han var verksam som bibliotekarie i Kenya. Utdrag ur "Libraries and rural development", University of Nairobi Library Magazine, No.4, 1980.

Nyanjiru vaknar kl 4 på morgonen. Med ett vattenkäril på huvudet går hon en och en halv timme till närmaste flod. Sedan tar hon sig hem från floden. På vägen hem plockar hon med sig torr ved för att elda med. Tre timmar senare är hon hemma och kan göra sitt andra arbete: lugna gråtande barn med mat som blivit över, ge hönsen mat och vatten för att sedan hacka sin jordlott på ett halvt tunnland i den brännheta solen. Det är vardagen för en jordbrukare.

Så här ser livet ut för en modern bibliotekarie: Kamau klappar tillgivet sina hundar som skuttar runt hans nya Volvo. Det är hans dagliga ritual. Han ser att grindarna inte är öppna ännu och tutar högljutt. Var är Mutua? Vet han inte att det idag är biblioteksstyrelsemöte och att han skall rapportera tidigt? Man skall diskutera ordningsregler i biblioteket och han har tagit fram en lång lista på sånt som är förbjudet, som användarna måste följa. Mutua öppnar grindarna och Kamau kör ut. Volvons dämpade ljud gör honom lugn. Han tänker på biblioteksreglerna. Ja, man måste hålla efter biblioteksanvändarna. Så sent som förra veckan kom han på en kille med att äta mandazi i biblioteket. Det kan man inte tillåta. Kamau såg till att han blev utslängd. Regel nummer ett kommer att handla om att äta i biblioteket. Och sen förstås tystnad, "Tystnad i biblioteket!"

Kamau känner sig lycklig när han svänger in på biblioteksparkeringen. "Var vänlig iakttag tystnad", "Tystnad i biblioteket", "Förbjudet att äta i biblioteket", "American Library Association Rules for Filing catalogue cards"; "Anglo-American Cataloguing System"... I en atmosfär av hot, tillrättavisningar, främmande terminologi och praktik lever och arbetar den moderna bibliotekarien. Innanför bibliotekets murar i frid och ro bland välbevarade böcker har han glömt det elände och kaos som hunger, svält och exploatering åstadkommit utanför.

De helt motsatta liv som Nyanjiru och Kamau lever kan man hitta i alla länder där majoriteten av jordens

befolkning bor. Deras olika sysslor äger rum bara några kilometer från varandra och under samma dag. Och ändå är de så långt från varandra att de lika gärna skulle ha kunnat leva på skilda planeter eller i olika historiska epoker.

Biblioteket är en materiell verklighet, som inte är tillgänglig för Nyanjiru och Nyanjiru som biblioteksanvändare är oacceptabel för bibliotekarier. Nyanjiru har ingen tid att förlora och ingen möjlighet till kompromisser. Allt hennes arbete och alla hennes funderingar handlar om att tillgodose familjens grundläggande behov: mat, kläder och tak över huvudet. Allt som kan hjälpa henne i det arbetet tar hon emot med öppna armar. Allt som hindrar henne från att få det hon behöver kommer hon att bekämpa. Hennes informationsbehov är tydliga – hon vill ha information som hjälper henne att producera och beskydda det hon behöver för att överleva.

Å andra sidan finns biblioteksservicen – upprättad och underhållen genom "stöd" från ett kolonialt eller nykolonialt "moderland". En moder vars beröring bringar död. "Var vänlig var tyst. Det skall vara tyst i biblioteket"

Tystnad, trots Nyanjirus döende barn, tystnad, trots Nyanjirus 24 timmars arbetsdag; tystnad, trots att Nyanjirus arbete mättar magarna hos herrar och damer tusentals mils bort, medan hennes egen mage förblir tom.

Det är alltså inte konstigt att Nyanjiru inte känner till något bibliotek och inget bibliotek känner till Nyanjiru. Hennes värld och biblioteksservice som den ser ut idag är skarpt åtskilda. Bibliotek som bygger på en tradition av främmande informationspraxis kan inte göra något för människor som Nyanjiru.

Nyanjiru hör hemma i sitt folks informationssystem, som bygger på en muntlig tradition och erfarenheter av en historia som hon kan förstå, lita på och använda för att kämpa för sin existens.

Shiraz Durrani

(övers. Lennart Wettmark)

Foto: Charlotte Thege

"Ett paket fingersockor"

Vad kan biblioteken i Afrika göra för att öka kunskapen om HIV?

Kay Raseroka, president i bibliotekens världssamfund IFLA och bibliotekarie i Botswana, har läst Shiraz Durrani kritiska syn på bibliotek och svarar med att föra diskussionen vidare om vad relevant information kan betyda för att motarbeta tabuföreställningar. Vad kan bibliotek göra för 10 miljoner HIV-positiva i Afrika? Kan biblioteken vara en brygga mellan generationer?

I kristider kan tillgång till information och kunskap, som i sin tur kan leda till handling, betyda skillnaden mellan liv och död. "Tjugo år efter det att det första kliniska belägget för förvärvat immunbristsymptom hade rapporterats, har AIDS blivit den mest förödande sjukdom som mänskligheten någonsin har ställts inför" (WHO, 2001). UNAIDS rapport (2004) slår fast att antalet personer som lever med HIV inte har minskat, utan att epidemin fortsätter att växa, på grund av nya infektioner. År 2003 uppskattade man att 38 miljoner människor lever med AIDS, jämfört med 35 miljoner år 2001. Av dessa 38 miljoner, som lever med AIDS över hela världen, tros 10 miljoner vara unga människor, mellan 15 och 24 år. Av det totala antalet HIV-positiva lever 25 miljoner i Afrika söder om Sahara, mer än 50% av dem är kvinnor. Rapporten pekar också på att Asien kan anses vara det område där AIDS-epidemin växer snabbast i världen. Beklagligtvis konstateras i samma rapport att tillgången till bromsmediciner, i höginkomstländer, inte minskar antalet personer som lever med AIDS, utan uppmuntrar till ett högriskbeteende, vilket leder till en ökning av antalet nya HIV-infektioner (<http://www.unaids.org/bangkok2004/docs/EPIFACTS-2004-en.doc>)

Social isolering och hur man hanterar situationen

Även om profylaktisk och post-infektionsbehandling är väsentliga som preventiva strategier respektive strategier för att leva med sjukdomen, så är det tydligt att så länge det inte finns någon bot för HIV/AIDS, måste individer och samhällen få hjälp att agera så bra som möjligt när pandemins härjningar leder till behov av vård och slutligen till döden. Det kan gälla den infekterades sätt att reagera eller hur andra berörda personer reagerar på patientens tillstånd. Stödet till den smittade, definierat som "hjälp att hantera situationen" (Eckenrode 1991), kan betyda praktiskt, materiellt och känslomässigt stöd från vänner och familj eller hjälp att hitta information.

Eftersom AIDS förbinds med ett tabu vad gäller sexualitet, obotlighet och en allmän stigmatisering, måste de som ska ge stöd ha relevant information, om de ska kunna göra detta på ett lämpligt sätt, framför allt i sjukdomens slutskede. Det är ett stadium i livet som lätt leder till att den drabbade stängs ute socialt. Här krävs det att informationsteamet har ett gemensamt förhållningssätt.

Barn har rätt till omvårdnad och stöd av betydelsefulla vuxna och av tradition förväntas barn lyssna till och lyda de vuxna. HIV/AIDS-eran har emellertid lett till omärkliga men viktiga förändringar i relationen mellan de äldre och deras barnbarn, särskilt på landsbygden. Att unga vuxna flyttar till städerna för att söka arbete och lämnar barnen i sina föräldrars vård är ett väl dokumenterat fenomen i utvecklingsländerna. De flesta som drabbats av HIV/AIDS-pandemin är i åldrarna 25-45 år, och därigenom berövas familjer sina försörjare och barnen sina föräldrars vård. Resultatet blir föräldralösa barn som lever med sina mor- och farföräldrar eller sina släktingar, eller i hushåll som sköts av barn. Tidningsartiklar i Sydafrika rapporterade nyligen (The Star 2005-02-24) att där finns ungefär 11 000 hushåll som leds av barn. År 2003 registrerades 42 000 föräldralösa barn i Botswana. 54% av dessa bodde i hem där familjens överhuvud var arbetslös; 55% bor i hushåll med en kvinna som överhuvud (UNICEF Botswana Annual Report, 2003, s. 9).

På grund av det överväldigande antalet personer som lider av AIDS/HIV är Världshälsoorganisationens (WHO 1993) och de nationella regeringarnas policy att underlätta för dessa personer att få vård i hemmet. De sjuka antas få stöd av sin närmaste familj med att klara sitt dagliga liv, som mat och hjälp med matning och hygien, medan hälso- och sjukvårdspersonal gör hembesök för att ge medicin och rådgivning. När unga och utbildade vuxna flyttar från landsbygden till städerna, är det de äldre kvinnorna (de traditionella vårdgivarna) och deras barnbarn som blir kvar och kan ge hjälp.

Vilken information vårdgivarna behöver, i rollen som omhändertagare av AIDS-patienter, är beroende av vilket stöd de får av de besökande hälsoteamen, av hur interaktionen ser ut i deras samhälle och av de normer som gäller när sjukdomar diskuteras. HIV/AIDS som diskussionsämne är emellertid invävt i en härva av tabun och rädsla, på grund av sjukdomens obotlighet. Radstake (2000) sammanfattade orsakerna till stigmatiseringen av AIDS i Ghana så här: "Sjukdomen förknippas med sexualitet, framför allt med "olagliga" former, som prostitution och otrohet. Förhållandet mellan (sexuell) synd och sjukdom utgör en bördig mark för stigmatisering. Det stigma som är förbundet med AIDS begränsas inte

Artikelförfattaren fångad av en tecknare under World Social Forum i Mumbai 2003. Mikael Böök fotograferade teckningen

till den sjuke personen utan kan också drabba människor i dennes omedelbara närhet. Även den sjukas släktingar berövas därför stöd, när de som bäst behöver det.

Fingersockor

Följande berättelse visar hur informationsöverföring mellan generationerna kan ge möjligheter till social inkludering och utgöra ett mönster för utveckling. Sådana handlingsstrategier är inte nya. De har fungerat bra i invandrarsamhällen, när skolbarn har lärt sig bemästra det nya språket och den nya kulturen tillräckligt väl för att kunna vara tolkar åt de äldre, se t ex Isabel Allende (2000). Berättelsen belyser de underliggande HIV/AIDS-frågorna om hemlighetsmakeri, stigmatisering och vård i hemmet som sätt att klara av situationen. Detta gäller för tusentals fattiga familjer som varken har tillgång till eller råd med sjukhus- eller hospicevård, vilket framgått i många tidningsrapporter och belysts i Radstake (2000).

Berättelsen handlar om en äldre kvinna, som talar med sig själv, och om hennes behov av information.

”Thandi, min dotter, ska komma hem från staden. Hon har arbetat där i många år och bara kommit hem till jul- och nyårsfirandet. Utan henne skulle vi inte ha något hem. Hennes barn, Busi, min dotterdotter på tolv år, och Siphon, min dotterson på åtta år, är min glädje. Busi är min lilla vän. Ibland tror jag att jag anförtror mig för mycket åt henne. Thandi kom inte hem förra julen och nu ... en glad överraskning... ska hon komma hem. Det är en bra tid för henne att vara ledig. De kommer att bli som förr i tiden när vi brukade rensa ogräs tillsammans. Majsfältet är redo för fågelskrämman, majsens täta korn kommer att ge en god skörd. Kanske kommer vi att få extra pengar till skolböckerna, som tycks bli allt dyrare för varje år. Det ska bli underbart att ha henne hemma.

Det har gått tre månader sedan Thandi kom tillbaka. Den senaste månaden har hon inte kunnat stiga ur sängen. Jag är utmattad. Ändå måste jag hjälpa henne. Medicinerna som hemsjukvårdarna kommer med är till stor hjälp. Jag har också någon vuxen som jag kan tala med om hur jag ska göra när hon drabbas av diarréer och hög feber. Men deras vård är svår att förstå sig på! Hur kan de ge mig ett paket fingersockor och vänta sig att jag ska ha dem på mig när jag sköter om min Thandi? De säger till mig att skydda mig. Mot vad då? Har jag inte fött henne, tagit hand om henne när hon hade vattenkoppor och mässlingen? Hjälp! Jag har inte när hon födde sina barn? Varför behövde jag inte de här fingersockorna då? De här hälsomänniskorna gör saker och ting på ett konstigt sätt. Nu behöver min dotter min ovillkorliga kärlek för att få styrka, trots det tunga, dagliga arbetet med att mata, tvätta henne och byta på henne som på en baby. Hon behöver inte känna att jag undviker henne, att jag skäms för att röra henne. Mina egna barn, hennes syster och bror, kan inte ens förmå sig till att gå in i hennes rum. Hon behöver inte bli ännu mer avvissad.”

- Busi, mitt barn, hjälp mig! Vi måste vända din mamma, annars får hon liggsår.

- Ja, Gogo, jag kommer. Titta, jag tog med dina handskar. Jag ska hjälpa dig att ta på dem.

- Busi! Nej! Jag tar inte på mig de där sakerna!

- Det är okej, Gogo. Så här gör vi när vi övar på att hjälpa sjuka människor i biblioteksprogrammet. Vi har handskar på oss allihop... sköterskan visade oss. Jag ska hjälpa dig, Gogo.

Hon är min lilla hjälpreda och vän ... vi diskuterar så många saker... hon hjälper mig att ta ut min pension på posten... hon har aldrig gjort mig besviken... jag kan lita på henne. Hon älskar i alla fall sin mamma. Hon sitter vid

hennes sida även när hon sover. Hon talar tyst till henne, kramar henne och lockar fram det där underbara leendet som jag saknar så mycket. Men jag måste tala med henne om de här fingersockorna som hon kallar handskar. Just nu får vi inte göra Thandi upprörd... genom att gråla.

- Hjälp mig Busi, lägg din högra hand under henne, håll min... vi lyfter henne när jag slätar till lakanet... nu kan jag vända henne... perfekt.

- Tack, Busi. Mamma vilar nu. Är du färdig med dina läxor? Berätta nu för mig om de här fingersockorna. Hihi! (fnitter),

- De kallas handskar, Gogo...

- Jaha, jag tycker att varje finger har sin egen socka. De passar i alla fall väldigt bra... Jag kunde känna Thandi när jag lyfte henne... men varför måste jag ha dem på mig?

- Gogo, nu för tiden finns det en obotlig sjukdom som heter HIV/AIDS och som angriper unga och gamla. Den sprids genom blodet. Om du har ett sår på en hand och rör vid blod från en person som har sjukdomen, så kommer den in i dina blodkärl genom ditt sår och du kan bli smittad av den.

- Busi, jag skötte om din morbror Thula som hade TBC när han kom tillbaka från gruvorna. Varför behövde jag inga handskar då?

- Gogo, jag ska ta reda på mer om TBC i medicinböckerna på skolbiblioteket. Jag ska också be bibliotekarien ordna så att nästa program om livskunskap behandlar den här frågan och att sköterskan kan hjälpa oss att öva.

- Vet du, Gogo, häromdagen var det en av flickorna på lekplatsen som slog i sitt knä mot en sten när hon sprang efter en boll. Det blödde jättemycket. När vi sprang för att hjälpa henne påminde fröken oss om att använda handskar eller använda en plastpåse och hon gav oss handskar och sedan gav vi första hjälpen för att stoppa blodflödet. Det var ett stort sår, Gogo. Hon var tvungen att bli sydd på kliniken.

- "Är hon tillbaka i skolan nu?

- Ja, Gogo, men hon haltar fortfarande.

Att diskutera:

Kan biblioteken spela en roll som förmedlare av information mellan barn, som använder bibliotekets resurser som en del av sitt lärande i livskunskap, och de samhällen de kommer ifrån?

Livskunskap är nu en erkänd del av kurser i samhällsutveckling och hållbar utveckling. Hur kan biblioteken underlätta en diskussion mellan generationerna om den traditionella, inhemska livskunskapen och samhällets kulturella värderingar, så att den blir en integrerad del i anpassningen till förändrade levnadsmönster, förmedlade genom läsning och tevetittande.

Kay Raseroka

(övers. Berith Backlund)

Källor

Allende, Isabel (2000) Portrait in Sepia translated from Spanish by Margaret

Busi: a twelve year old is profiled against a Model of Children's HIV/AIDS Information Needs in Walter, Virginia A and Gross Meliss (1996) HIV/AIDS Information for Children: A Guide to Issues and Resources. New York! HW. Wilson Company p24 – 26.

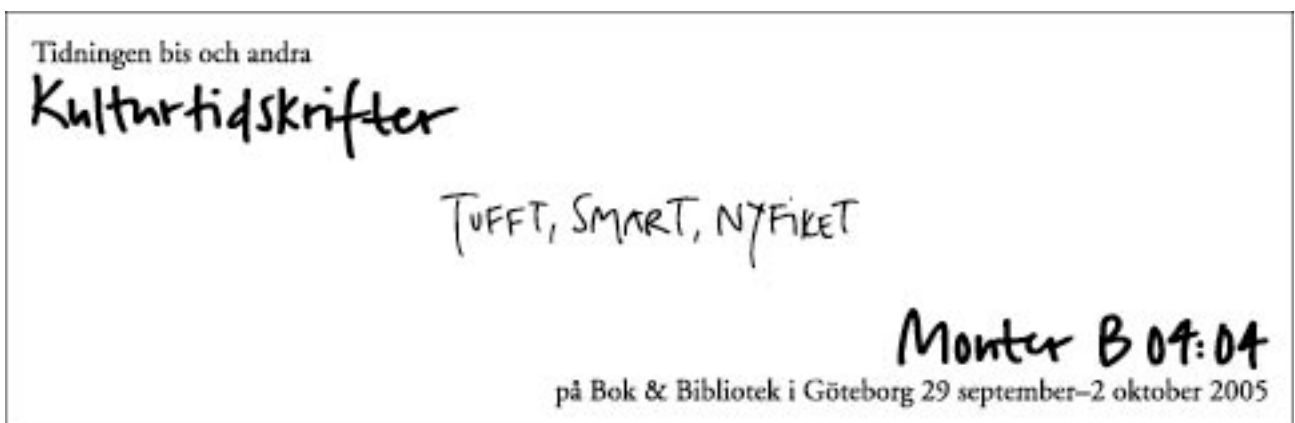
Eckenrode, J. (ed), 1991 The social context of loping, New York: Plenum Press cited in Radstake Maud (2000) Secrecy and ambiguity P.31 Sayers Peden. London: Flamingo

Radstake, Maud (2000) Secrecy and ambiguity: Homecare for people living with HIV/AIDS in Ghana. Leiden: African Studies Centre. P49.50

The Star (South Africa) 24/02/2005,

United Nations AIDS Report (2004) <http://www.unaids.Org/Bangkok2004/docs/EPIFACTS-2004-en.doc> (accened 19/2/05)

World Health Organisation (1993) Household and community responses to HIV and AIDS in developing countries. General protocol. Geneva: WHO

Ingrid Atlestam kommer att framträda i kulturtidskriftsmontern på mässan och berätta om läget för de svenska folkbiblioteken. Exakt när är i skrivande stund inte klart

Under en lång tid kunde jag inte lyssna på någon musik alls

En av mina bästa vänner här i livet hette Birger Hallingström. Han brukade på sin tid medverka i tidskriften **bis**. Han var rent av krönikör, om jag vill minnas rätt. Men så gick han och dog, tyvärr. En av hans sista krönikor, eller om det rent av var den sista, handlade om hans och mitt gemensamma musikintresse. Det har tagit några år, men här kommer så att säga min replik

Jag hade en god vän en gång. En vän som försvann. Det är inget ovanligt. Det är snarare ofrånkomligt. Vänner kommer och försvinner. Kanske är det ingen naturlag, men ibland kan det kännas så. Man möts under vissa omständigheter i livet, och plötsligt förändras omständigheterna. Vips! Allting bortblåst. Som om det aldrig varit någon relation. Aldrig funnits några samtal. Ibland är man glad över att det blir så, ibland rör den ofrivilliga skilsmässan upp djupa och nästintill oläkbbara sår i själen. Det är förunderligt.

När man var yngre hade man bästisar. Bästisar lekte man med. Jag och min bästis i sjuårsåldern tyckte om att cykla och bada och läsa och leka krig. Vi var nog som bästisar är mest. Ibland kunde vi bli rasande på varandra, men vi hittade tillbaks. Det kanske var själva grundförutsättningen för att man skulle kunna kalla sig bästis. Man hittade tillbaks. Men åren gick, och till slut växte vi ifrån varandra. En sådan, mycket långsam skilsmässa, gör inte ont. Den är nästan nödvändig.

Med andra skilsmässor är det annorlunda. Sådana man inte är förberedd på. Sådana man inte anar ska inträffa. Sådana som tar en med överraskning. Jag var med om detta för nu fem år sedan. Det var döden som kom emellan oss. Den plötsliga. Jag förlorade en hel värld av tankar och känslor som vi vanligtvis delgav varandra. På så vis försvann ju samtidigt en del av mitt jag.

Framför allt ägnade min gode vän och jag oss åt att lyssna på musik. Eftersom han var betydligt äldre än jag, blev det jag som intog lärjungerollen, medan han agerade mästare. Han placerade in Frank Sinatra i ett sammanhang för mig. Och Bing Crosby. Till en början förstod jag naturligtvis ingenting. Men långsamt dyrkade han upp min motvillighet. Vi förenades totalt i David Bowie. John Lennon utsåg vi flera gånger om året till "världens bästa rockröst". Senare fick jag anledning att introducera The Clash, Siouxsie and the Banches och Psychedelic Furs för honom. Vi hade lärorika år.

När någon eller någonting försvinner sådär händer givetvis någonting i kroppen. Jag antar att det är enzymer som hamnar i oreda. På mig yttrade det sig på så vis att jag under en lång tid inte kunde lyssna på någon musik alls. Först efter flera år kände jag att jag kunde närma mig min CD-spelare där den stod i vardagsrummet och samlade damm. När jag första gången kunde njuta av David Bowies "Let's dance", och detta var helt nyligen, förstod jag att mina enzymer äntligen började inta sina normala positioner. Och vem vet, kanske är jag på väg att bli helt återställd, eller så återställd det nu går att bli. Under de år som hunnit passera alltmedan mina enzymer varit i uppror har jag naturligtvis missat en stor mängd av den senaste skivutgivningen. Numera är jag inte bara medveten om detta prekära läge. Jag börjar känna en ljuvlig längtan efter att fylla igen denna lucka i mitt liv. Mitt senaste kap heter Coldplay. De levererar vackra sånger på ett naket vis. Jag inbillar mig att deras sånger når fram också till min gode vän. Och jag tror faktiskt han ler från sin himmel!

Staffan Engstrand

Staffan är bibliotekarie i Norrtälje

Biblioteket och personkrets 3:1

Lena Lundgren har läst två magisteruppsatser från bibliotekarieutbildningen i Uppsala om bibliotekets förhållande till hemlösa och om hur biblioteket skulle kunna ”röst och rum åt opinioner” Tillsammans ger de båda uppsatserna en bild av biblioteken som en välvillig men inte särskilt medveten eller aktiv deltagare i samhällsbyggandet

Kan biblioteket skriva ut lånekort till hemlösa personer? I höstas pågick en diskussion om denna fråga på Biblist. Att bibliotekens service är till för alla medborgare är något vi ofta lyfter fram men på vissa bibliotek ställs krav både på fast adress och hela personnumret för att lånekort ska skrivas ut. Problemet tycktes vara kraven, vart ska man skicka kraven om inte böckerna lämnas tillbaka? Olika lösningar föreslogs men det ställdes också frågor om varför man ska utgå från att böckerna inte skulle komma tillbaka och hur det är med svinnet bland teologi- och juridikstuderande. I ett inlägg noterades det att möjligheten att boka dator och låna vissa tidskrifter ofta är knuten till lånekortet och att man alltså utan lånekort utestängs även från annan service. I ett annat påpekades att bibliotekslagen inte ställer några krav på låntagarna att ha fast adress och att biblioteken alltså inte heller bör kunna göra det. Inläggen blev en bra temperaturmätare på i hur stor utsträckning biblioteken tar ett samhällsligt ansvar men avslöjade också vissa skillnader mellan biblioteksretoriken och verkligheten.

Folkbibliotekens samhällsroll är ingen aktuell fråga i Sverige. Begreppet ”ett bibliotek för alla” definieras ofta som ett bibliotek i alla avseenden tillgängligt för personer med funktionshinder, men sällan som ett bibliotek som verkligen både tar emot och aktivt närmar sig alla medborgare i samhället. Och man kan få intrycket att folkbibliotekens aktuella samhällsuppgift inskränker sig till att stödja vuxnas lärande. Den diskussion om ”social inclusion” och ”social exclusion”, som sedan flera år förs i USA och England har vi sett få spår av i Sverige. Helt utan avtryck här är den dock inte: Den amerikanska forskaren Elfreda Chatman, som intresserade sig för informationsbehovet hos verkligt socialt och ekonomiskt marginaliserade grupper, har varit i Sverige och föreläst. Joacim Hansson

vid Bibliotekshögskolan och Bosse Jonsson vid Örebro universitet har tagit upp frågan i anknytning till sitt intresse för folkbibliotekens moderna folkbildningsuppgift och BiS har under några år speglat diskussionen framförallt i England kring projektet ”Open to all” och dess efterföljare. Det oförklarligt stora intresse som de engelska ”Idea Stores” har väckt i Sverige är dock snarare knutet till bibliotekens roll för vuxnas lärande än till deras strävan att nå en större andel av befolkningen.

Men hur intressant är folkbibliotekens samhällsliga roll för de blivande bibliotekarierna, studenterna vid utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap? Antalet magisteruppsatser med denna inriktning är inte stort men det finns några. Av dem lyfter jag fram två som tar upp två olika aspekter, fler finns dock och det kan finnas anledning att återkomma till dem.

I Biblioteket och personkrets 3:1 – en undersökning om folkbiblioteken och de hemlösa tar Per Berg ett ovanligt grepp. Författaren intervjuar både hemlösa personer och bibliotekarier utifrån frågeställningarna om biblioteket som demokratiskt rum lämnar plats åt hemlösa som användargrupp, vilken samhällsroll biblioteket åtar sig för hemlösa och hur hemlösa använder biblioteket. Han konstaterar att det finns lite skrivet i Sverige om hemlösa på biblioteken och att han för att få ett jämförelsematerial har måst använda den amerikanska debatten, vilken i och för sig är intressant. Men det finns också officiella dokument i Sverige som bibliotekslagen, UNESCOs folkbiblioteksmanifest och Sveriges Allmänna Biblioteksförenings tio teser om demokrati och bibliotek, som tar upp folkbibliotekens roll i det demokratiska samhället. De danska forskarna Marianne Anderssons och Dorte Skot-Hansens studie av folkbiblioteket som resurs i lokalsamhället ger en bakgrund. Den öppenhet, trygghet och det sociala sammanhang som biblioteken erbjuder kan vara särskilt viktiga för marginaliserade människor.

Per Berg har intervjuat sex hemlösa personer som besöker frivilligorganisationen RIA:s dagcenter i Gävle samt fyra

Deichmannske bibliotek i Oslo. Foto: Ole Bernt Førde Helgås

bibliotekarier som arbetar på olika bibliotek i samma stad. En av de hemlösa besöker aldrig biblioteket men de övriga är regelbundna biblioteksbesökare. De hemlösas och bibliotekariernas uppfattningar av vad de hemlösa gör på biblioteket skiljer sig i viss mån. Enligt bibliotekarierna besöker de hemlösa inte biblioteket för att läsa böcker utan för att de behöver använda toaletterna och caféet (som för övrigt kallas Kafé Edbom, se nedan) och söker värme och social gemenskap. Det svarar de hemlösa också men dessutom att de läser böcker, tidningar och tidskrifter och använder datorerna. Facklitteratur i olika ämnen och lokala dagstidningar nämns särskilt. En läser läkarböcker "eftersom jag har mycket sjukdomar själv", vilket stämmer med Elfreda Chatmans undersökning av hemlösa kvinnors informationsbehov. Per Berg tar också upp frågan om lånekort. Ingen av hans informanter har lånekort men han påstår att giltig fotolegitimation räcker för att få lånekort i Sverige till skillnad från i USA, där man måste ha en fast adress. Det gäller kanske i Gävle men att det inte gäller alla bibliotek framgår av ovan nämnda diskussion på Biblist.

De intervjuade bibliotekarierna är på det hela taget positiva till att biblioteket tar emot alla grupper av människor. Ibland kan det dock bli praktiska problem som att någon är påverkad och stökig, luktar illa eller stör andra. Någon menar att de finns gränser och att biblioteket inte kan ta socialtjänstens ansvar. Sammanfattningsvis menar författaren att biblioteket har stor betydelse för hemlösa, ett öppet rum i ett alltmer exkluderande samhälle. Det är en liten undersökning, som Per Berg har gjort, den gäller bara en kommun, och den kanske ger en alltför positiv bild av situationen. Men det är ett svårt ämne som han har gett sig på och det vittnar om mod och ett samhällsintresse som behövs på biblioteken.

Anna-Lotta Jadinge tar i Det politiska biblioteket – folkbiblioteket som rum för medborgardeltagande och offentligt samtal upp en annan aspekt på folkbibliotekets samhällsroll. Syftet är att diskutera vilka möjligheter folkbiblioteken har att aktivt stödja medborgardeltagande och offentligt samtal. Hon utgår ifrån den idé om "det politiska biblioteket", som Ture Edbom, då kommunalråd i Gävle, beskrev i ett par artiklar i Biblioteksbladet 1975. Den gick i korthet ut på att biblioteken skulle kunna spela en mycket större roll i samhällets politiska liv genom att verka för att fler deltog i samhällsdebatten, "ge röst och rum åt opinioner" och i större utsträckning vara en samarbetspartner till politiska partier och grupperingar. Författaren konstaterar att begreppet "det politiska biblioteket" är bortglömt men att demokratifrågorna ändå spelar en viss roll i biblioteksdebatten, aktualiserade bl.a. av demokratiutredningen. Materialet utgörs av en litteraturstudie och en enkätundersökning, som båda ger intressant tankematerial. Författaren grundar sin studie på Habermas teorier, på Geir Vestheims tillämpning av dessa teorier och Bernt Gustavssons begrepp "medborgarbildningsidealet". Hon betonar särskilt att hennes egen definition av biblioteket som en demokratisk resurs går utöver den enkla funktionen att tillhandahålla information. Anna-Lotta Jadinge åberopar även hon Dorte Skot-Hansen. Som exempel på vad biblioteken kan erbjuda i detta avseende nämner hon samhällsrelaterade och lokala utställningar och program om aktuella frågor, ett väl utvecklat samarbete med föreningslivet, att den samhällsinformation som tillhandahålls är bred och inte bara kommer från myndigheter och att man kan få tillgång till samhällsinformation och diskussionsforum via bibliotekets webbplats.

Författaren konstaterar att inga bibliotek i undersökningen motsvarar Ture Edboms idé om det politiska biblioteket. Biblioteken är inte aktiva i den meningen att de ger "röst och rum åt opinioner". Hennes slutsats är att folkbiblioteken inte aktivt bereder plats för medborgardeltagande och offentligt samtal i någon större utsträckning, de större biblioteken dock något mera än de mindre. Kravet på neutralitet och opartiskhet är en av orsakerna. Bibliotekens insats inskränker sig i huvudsak till att tillhandahålla informationen. Anna-Lotta Jadinge menar att biblioteken skulle kunna spela en mera aktiv roll utan att kravet på neutralitet åsidosätts och ger några konkreta förslag. Uppsatsen ger en ambitiös teoretisk bakgrund och innehåller intressanta diskussioner, som borde fortsätta på biblioteken. Man kan undra i vilken mån debatten om bibliotekens samhällsansvar stöds i utbildningarna?

Tillsammans ger de båda uppsatserna en bild av biblioteken som en välvillig men inte särskilt medveten eller aktiv deltagare i samhällsbyggandet, en bild som vi nog känner igen. Finns det något bibliotek som är villigt att anta utmaningen att försöka ändra den bilden?

Magisteruppsatserna vid utbildningarna i biblioteks- och informationsvetenskap är numera en tillgång i en för övrigt mager svensk bibliotekslitteratur! (Om studenterna bara fick lära sig att läsandet underlättas om de inte använder rak högermarginal...)

Lena Lundgren

Båda magisteruppsatserna är skrivna vid Institutionen för ABM, estetik och kulturstudier vid Uppsala universitet, Per Bergs har nummer 186 och Anna-Lotta Jadinges 189 och båda kan hämtas på institutionens webbplats, www.abm.uu.se.

Det absolut sista seminariet på Svensk biblioteksförenings biblioteksdagar i maj handlade om barn- och ungdomslitteratur från tredje och "fjärde" världen, som presenteras på hemsidan www.macondo.nu. Britt Isaksson, översättare och barnlitteraturskribent, som skrivit de flesta texterna på hemsidan presenterade det stora ämnesområdet, Birgitta Alm från SB:s specialgrupp för mångkulturell biblioteksverksamhet fyllde i, och bibliotekarierna Sven Hallonsten och Maria Bergstrand från Barnängens världsbibliotek i Stockholm guidade oss på hemsidan.

Noterat från biblioteksdagarna

Hemsidan presenterar de cirka 150 barnboksförfattare från tredje världen (inkl. Japan) som finns översatta till svenska. Afrika, Asien, Mellanöstern och Latinamerika är främst representerade, texterna finns också i ett häfte, "Den hemliga trädgården", som publicerats av Barnängens världsbibliotek. Den är

illustrerad med bilder ur den sydafrikanska "Mandelas sagobok", ur vilken Sven Hallonsten läste en saga om hur vildkatten flyttade in i hemmet och snart upptäckte vem som var det mäktigaste djuret på jorden – och det var inte mannen!

Det är bara att gå in i trädgården tillsammans med Wole Soyinka, Waris Dirie, Niki Daly, Madhur Jaffrey, Nasreddin Hodja, Marjane Satrapi, Mahmut Baksı, Quino, Ana Maria Machado och Lygia Bojunga Nunes med flera. Men i en broschyr från Svensk biblioteksförening påminns vi också om många barnboksförfattare från Afrika och Asien som ännu inte översatts: Fatou Keita från Elfensbenskusten, Baba Wague Diakité från Mali, Charles Mungoshi från Zimbabwe, eller kineserna Zheng Chunhua och Zhang Zhilu, för att bara nämna några.

För övrigt fastnade jag för ett annat seminarium, Vårdalinstitutets "tematiska rum" på hemsidan www.vardalinstitutet.net. Det är ett projekt, samarbete mellan vårdvetenskapliga institutionerna vid Lunds och Göteborgs universitet, där forskning inom områdena demens, smärta, etik och näring presenteras på ett lättfattligt sätt. Målgrupperna är bl.a. personal inom vården. Redaktören Anna Brummer presenterade hemsidan, som verkligen kan rekommenderas. Ett nytt ämnesområde som man sökt pengar för är "kultur i vården". Folkbildning i dataåldern var namnet!

Mats Myrstener

Förväntningarnas resa.

Folkbiblioteken i Spanien 1975- 2005

Först på 1980-talet startade en utveckling av biblioteken i Spanien. På tio år fördubblades antalet bibliotek. De senaste tio åren har biblioteken blivit en del av Spaniens moderniseringsprocess och gått från att vara en plats för enbart läsning till en social och kulturell mötesplats och når nu 24 % av befolkningen

Joaquín Selgas, Director gerente = verkställande direktör, vid Regionalbiblioteket Castilla-La Mancha, Toledo beskriver vad som hänt

1. UTGÅNGSLÄGET.

De spanska folkbibliotekens ursprung går tillbaka till 1800-talet. Där kan man skönja två olika tendenser. Den ena var att samla de bibliografiska bestånd som fanns konfiskerade eller inlåsta i delvis övergivna institutioner av bl.a. religiös art. Med hjälp av dessa skapades under senare delen av 1800-talet ett folkbibliotek i varje provinshuvudstad. Den andra var att man skapade bibliotek, som verkligen var till för alla medborgare. Detta skedde under slutet av 1800-talet och första delen av 1900-talet med stöd av liberala och reformvänliga regeringar. Dessa bibliotek hade i första hand allmänbildande roll. Tendensen var särskilt märkbar under andra republikens tid, 1931-39.

Inbördeskrigets slut med den Franco-ledda fraktionens seger ledde i första hand till en märkbar tillbakagång i tillväxten av biblioteken. Den ideologiska censur, som påbjöds av den nya regimen, ledde till en "rening" av en stor del av bestånden på de bibliotek som tillkom under andra republiken. Av de mer än 400 bibliotek som tillkom mellan 1931 -39 fungerade enbart 59 st. som bibliotek år 1940.

Under de 35 år som Francos diktatur varade, tillkom c:a 1.260 nya kommunala bibliotek. Om vi till detta lägger provinsbiblioteken (knappt 40) och ett 100-tal bibliotek, som tillkom i början av seklet i Madrid, Barcelona och Asturien, samt bokbuss-service är vi uppe i en siffra på 1.400-1.500 bibliotek i Spanien år 1975, d.v.s. det år då Franco dog.

Men denna siffra kan tyckas förrädisk, i synnerhet om vi tänker på att Spanien hade 8.000 kommuner och att mer än 80 % av dessa inte hade någon folkbiblioteksservice. Bibliotekens resurser var dessutom knappa. Samlingarna erbjöd ett medeltal på 0,27 volymer per invånare och betjänades av 1.856 personer och av dessa kunde endast 356 anses som bibliotekarier med professionell kompetens.

Om man lämnar siffrorna därhän, var det också så att biblioteken inte fungerade som de borde. I de viktigaste städerna fanns normalt bara ett provinsbibliotek. Större

delen av dess bestånd var totalt föråldrat och biblioteken användes i första hand som läsesal av studenter. På de mindre orterna hade biblioteken knappt 2.000 volymer och betjänades dessutom av personal utan bibliotekarieutbildning. I många fall hade de heller ingen anknytning till kommunledningen, trots att användarna nästan uteslutande bestod av barn som gjorde sina skoluppgifter där.

2. ÖVERGÅNGEN TILL DEMOKRATIN (1975-1984).

Efter Francos död börjar en fascinerande period i Spaniens historia. Detta innebar att landet tog ett steg från en totalitär regim till en demokratisk situation, analog med de övriga länderna i Väst Europa. Samtidigt reformerades hela statsorganisationen från en starkt centralstyrd stat till en nästan federal sådan, i vilken de regionala regeringarna åtnjuter stor självständighet och handlingsfrihet.

Folkbibliotekens ämneskompetens, som haft en central administration, blev i början av 80-talet överförd till de nya regionala och autonoma förvaltningarna. Men dessa förvaltningar hade vid denna tidpunkt mycket knappa resurser. Deras handlingskraft var ganska begränsad, åtminstone under de första åren. 1985 utfärdades den enda statliga normen med inverkan på folkbibliotek. Lagen, som reglerade kommunledningens kompetens fastslog att alla kommuner med en befolkning på mer än 5.000 invånare borde erbjuda folkbiblioteksservice.

Sanningen är att Spanien kämpade i en alltmer accelerande moderniseringsprocess. Man såg inte biblioteken i allmänhet och i synnerhet inte folkbiblioteken som en prioriterad angelägenhet (såsom hälsovård och utbildning). Alla regionala regeringar deklarerade dock sin övertygelse om kulturens värde.

Folkbiblioteken fortsatte att utvecklas med samma dynamik som perioden dessförinnan. Man kände dock emellanåt större osäkerhet än tidigare. Anpassningen till nya strukturer och organisationsformer kostade på. Detta visar sig i den knappa ökningen av antalet bibliotek. Servicen gentemot allmänheten fortsatte under

samma förutsättningar som tidigare. Biblioteken hade helt enkelt inte tillräckliga resurser.

3. UTVECKLINGEN (1985-1994)

Så småningom, ungefär från mitten av 80-talet, märker man större framsteg på folkbiblioteksområdet. Fortfarande hade enormt många kommuner inga egna bibliotek. Därför koncentrerades krafterna under denna tid till att bygga upp nya sådana. Under en 10-årsperiod fördubblades antalet bibliotek. Bokbestånden ökade i en anmärkningsvärd takt, så även den personal som betjänade dem, dock inte i lika hög grad.

Men bristen på resurser och även vissa brister i planeringen gjorde att de nya biblioteken blev kopior av dem som redan fanns. Dessutom utformades nästan alla som självständiga bibliotek med ett fåtal service-ställen.

Vi ser då, vid mitten av 90-talet, ett panorama som symboliseras av ett betydande antal folkbibliotek.. Men det är bibliotek som fortfarande är förankrade i en traditionell föreställning. Det vill säga, att de är ställen för förvaring av böcker och att de används uteslutande av barn och studerande. Det är små bibliotek, såväl till yta som till bestånd och färre än 20% av dem har påbörjat automatiseringen.

4. MODERNISERINGEN (1995-2005).

Det är från och med mitten av 90-talet som man börjar märka en förändring, inte bara kvantitativt, utan framför allt kvalitativt när det gäller totalbilden av folkbiblioteken i Spanien. Och till detta medverkar olika faktorer: Erfarenheten av den egna utvecklingen tillät för första gången att man tänkte på att förbättra kvalitén på servicen, utan att behöva oro sig för dess existens. Ökningen av personal och förbättringen av yrkesutbildningen (som påbörjats på 80-talet) erbjuder ett mänskligt kapital, som är välutbildat och dessutom ungt och entusiastiskt. Kommunikationen mellan de yrkesutbildade i vårt land ökar. Öppningen gentemot utlandet återspeglar sig i deltagandet i sammankomster och projekt på internationell nivå.

Detta öppnar nya horisonter och visioner, som det nu är möjligt att tillämpa på spanska folkbibliotek. Man börjar skapa stabila samarbetsstrukturer mellan folkbiblioteken och förverkligar teoretiska idéer, som funnits sen tidigare. De gemensamma katalogerna mångfaldigas i olika geografiska områden, allt eftersom automatiseringen gör framsteg (1996 var bara 19% automatiserade, 2002 var siffran 51%). Det skapas nationella servicetjänster, som t.ex. den s.k. "PREGUNTE, LAS BIBLIOTECAS RESPONDEN" som motsvarar den svenska "Fråga biblioteket" (övers. anm.) och e-post-tjänster (Ask a librarian) etc.

Allt detta gör att den allmänna bilden av folkbiblioteken förändras. Byggnaderna förnyas, servicen och bestånden utökas. Den årliga förnyelsen av bokbeståndet växer oavbrutet sen början av 90-talet (från 0,051 köpta volymer per invånare år 1990 uppgår den till mer än 0,076 år 2002) vilket naturligtvis innebär ett större och aktuella bestånd. Bokbeståndet per invånare uppgick år 1970 till knappt 0,3, år 1996 var siffran 0,81 och år 2002 var den uppe i 1,17. Man inför målmedvetet nya audiovisuella och elektroniska material och tillgång till Internet. Detta bidrar till att många medborgare upptäcker att folkbiblioteken är sociala och kulturella mötespunkter och inte enbart associerade till läsning och

en ung studerande publik.

På detta sätt utökas på ett iögonfallande sätt bibliotekens användningsområden. Om på 70-talet enbart 6-8% av befolkningen uppgav sig gå till biblioteken och år 1996 bara 12% ansåg sig som användare, hade siffran fördubblats till 24% år 2004. Antalet lån per invånare som på 70- och 80-talen varit ganska lågt fördubblades nästan mellan 1996 och 2002 (från 0,51 till 0,91).

Självklart kommer allt detta av en större allmän investering när det gäller underhåll och främjande av folkbibliotekens tjänster. Kostnaderna för biblioteken ökade anmärkningsvärt, från 2,125 euro per invånare år 1992, till 6,638 euro år 2002.

Nu är det inte längre tid för att skapa nya bibliotek utan att förstärka de befintliga genom ökade bokbestånd, ge bättre service och öka samarbetet dem emellan, samt också att stärka dess betydelse. Detta kan ske genom att stödja förverkligandet av alla sorters kulturella aktiviteter i biblioteken, såväl som genom marknadsföringskampanjer för att förbättra den allmänna bilden av folkbiblioteken.

Till sist kan vi konstatera att vid 2000-talets början tar folkbiblioteken i Spanien sig an sina åliggande och utmaningar utifrån en hållbar position. Åren av utmaningar, som oftast rönt lite erkännande, har gett frukt och biblioteken ses alltmer som en viktig del i det sociala nätverket, en handlingskraftig faktor i samhället och en ingång till informationssamhället. Utan tvekan finns många frågor kvar att lösa: man måste fortsätta framåt när det gäller förnyelse av bokbeståndet, när det gäller anpassning av servicen i enlighet med medborgarnas behov, och när det gäller bibliotekens ställning som en nyckelfaktor i uppbyggandet av informations- och kunskapssamhället. Men om man behåller tendensen från de sista åren när det gäller offentliga investeringar, sektorns egen inneboende effektivitet och den utbildade personalens skicklighet och inte minst samhällets krav (som när de en gång kommit i rullning är omöjliga att stoppa), förebådas en nära framtid som är ännu mer smickrande för våra folkbibliotek.

Joaquín Selgas,
(övers. Lizzie Tuvevesson)

Biblioteca Guinardó-Mercè Rodoreda i Barcelona

Biblioteca de Castilla-La Mancha i Toledo

Utestängd?

Skriv en novell

om hur det kan kännas att inte vara delaktig, att uppleva sig utestängd från samhällets kultur, demokrati, och gemenskap, på grund av ekonomi, avstånd, språk, etnicitet eller något annat som kan marginalisera. Hur kan livet och vardagen gestalta sig från ett utanförperspektiv?

I föreningen Bibliotek i Samhälles (som ger ut tidskriften bis) novelltävling får du en möjlighet att utveckla detta tema i litterär form. De bästa bidragen kommer att publiceras och 6.000 kronor är avsatt för prissumma. Du har stor frihet att behandla temat ”utestängd?”, men din novell får inte överskrida 3.000 ord/20.000 tecken med blankslag. Juryn består av Ann-Charlotte Alverfors, författare, Jan Ristarp, översättare och tidigare chef för Stockholms stadsbibliotek, samt Mats Myrstener och Sara Lindwall, bibliotekarier och medlemmar av BiS.

Novellerna ska anonymt skickas in **senast 15 oktober 2005** på diskett (Word) och med en utskrift till Mats Myrstener, Ringvägen 39 A, 118 63 Stockholm. Obs att i kuvertet ska finnas ett förslutet kuvert med uppgift om författarens namn, adress och telefon/e-post. (Novellen får alltså inte undertecknas med namn av författaren.) Disketter och utskrifter kommer inte att returneras. De utvalda novellerna (max tre stycken) kommer att publiceras och honoreras under våren 2006.

Upplysningar genom Mats Myrstener (myrstener@chello.se) eller Sara Lindwall (Sara.Lindwall@sundbyberg.se).”

PS Om du inte har tillgång till dator, skicka novellen maskinskriven